

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali-alan koulutusohjelma

Jonna Kettunen

KAHDEN KODIN TARINOITA-
Sadut lapsen lohduttajana vanhempien avioeron käsittelyssä

Opinnäytetyö
Helmikuu 2016

OPINNÄYTETYÖ
Helmikuu 2016
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
(013) 260 600

Tekijä
Jonna Kettunen

Nimeke
Kahden kodin tarinoita- sadut lapsen lohduttajana vanhempien avioeron käsittelyssä

Tiivistelmä

Opinnäytetyön tarkastelun kohteena olivat lastenkirjallisuus ja sadut sekä niiden käyttö eroperheiden lasten tuen välineenä. Lapsille on kirjoitettu monia vanhempien eroa käsitteleviä kirjoja, joiden lukeminen tai kuuleminen voi olla lapselle lohduttavaa. Saduista lapsi saa tukea vanhempien eron käsittelyyn ja eron aiheuttamien tunteiden tunnistamiseen. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa opas vanhemmille satujen käytöstä lapsen kanssa erosta keskustelun tueksi.

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena syntyi ensisijaisesti eroperheen vanhemmille suunnattu opas, johon on koottu tietoa eron vaikutuksista lapseen, miten he voivat parhaiten tukea lastaan ja miten juuri satujen on todettu auttavan lasta eron käsittelyssä. Opinnäytetyön tuotoksen suunnitteluun ja arviointiin osallistui kolme eron kokenutta äitiä. He osallistuivat ryhmäkeskusteluun sosiaalisen median suljetussa ryhmässä, jossa he pohtivat lapsen kanssa eron käsittelyyn liittyviä piirteitä sekä jakoivat kokemuksiaan lapsiperheen erosta ja lastensa kanssa lukemiensa eroaiheisten kirjojen käyttökokemuksista.

Opas on koottu projektiin osallistuneiden äitien näkemykset huomioon ottaen ja hyödyntäen heidän omakohtaisia kokemuksiaan satujen käytöstä erolapsen kanssa. Jatkossa sosiaalialan ammattilaisille voisi laatia vastaavanlaisen oppaan satujen käytöstä luovien menetelmien välineenä sosiaalialan työssä. Opinnäytetyön innoittamana on myös mahdollisuus ohjata lasten eroryhmää, jossa pääasiallisena työmenetelmänä olisivat sadut.

Kieli
suomi

Sivuja 49
Liitteet 3
Liitesivumäärä 14

Asiasanat
avioero, lapset, tukeminen, sadut

THESIS
February 2016
Degree Programme in Social Services
Tikkariinne 9
FI 80200 JOENSUU
FINLAND
+358 13 260 600

Author
Jonna Kettunen

Title
Tales from Divorced Homes- Stories Comforting the Child while Processing the Parents' Divorce

Abstract

This thesis considers children's literature and stories and how to use them for comforting children from divorced families. There are many stories that tell about parents' divorce and that can be comforting to the child when he/she reads or listens to them. Reading or listening stories can help the child to handle the divorce and recognize the feelings he/she is going through because of the situation. The aim of this thesis was to produce a guidebook to support parents when they discuss about divorce with their children and develop information about the impacts that parents' divorce cause to the child and the ways how parents can support their child.

The output of this functional study was a guide primarily intended to divorced parents, where they can find information about impacts and the ways to support a child to survive after the divorce and how the stories can help the child. Three divorced mothers participated in planning and appraising the guide book. They used social media as a forum to discuss and shared there their opinions, knowledge and experiences on being a divorced mother and handling the issues and reading books describing a divorce with their children.

The guidebook is combined regarding mothers' visions and subjective experiences on using stories with their children. In the future, a similar guidebook could be made to social field professionals. There is also a chance to counsel a children's divorce group using stories as a main tool and working method.

Language
Finnish

Pages 49
Appendices 3
Pages of Appendices 14

Keywords

divorce, children, support, stories

Sisältö

Tiivistelmä

Abstract

1 Johdanto	5
2 Vanhempien avioero on lapselle kriisi	6
2.1 Lapsen tunnereaktiot vanhempien erotessa	7
2.2 Lapsen iän vaikutus eron käsittelyssä	8
2.3 Lapsen tukeminen erotilanteessa	9
2.4 Vanhemmuus säilyy erosta huolimatta	10
3 Lastenkirjallisuus eron käsittelyn tukena	11
3.1 Satujen käyttö taidelähtöisten, luovien menetelmien työvälineenä	13
3.2 Satujen terapeuttisuus	14
3.3 Satujen merkitys lapselle	15
3.4 Sadut lapsen tukena vanhempien erotessa	17
4 Aikaisemmat opinnäytetyöt ja tutkimukset	18
5 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	19
6 Opinnäytetyön toteutus	20
6.1 Opinnäytetyön lähtökohdat	22
6.2 Suunnittelu	25
7 Eroäitien osallistaminen oppaan tuottamiseen	27
7.1 Kokemuksia erosta	27
7.2 Lukuhetket	29
7.3 Oppaan suunnittelu ja toteutus	32
8 Prosessin päättäminen ja opinnäytetyön arviointi	34
8.1 Tuotoksen esittely	35
8.2 Tuotoksen arviointi	36
8.3 Opinnäytetyön prosessin arviointi	38
9 Pohdinta	40
9.1 Luotettavuus ja eettisyys	41
9.2 Oppimisprosessi	44
9.3 Kehittämisideat	46
Lähteet	49

Liitteet

Liite 1 Sopimus opinnäytetyöprojektiin osallistumisesta

Liite 2 Ryhmäkeskustelu: aiheita ja kysymyksiä

Liite 3 Kahden kodin tarinoita- sadut lapsen lohduttajana: Opas vanhemmille lapsen kanssa erosta keskustelun tueksi

1 Johdanto

Joka vuosi Suomessa noin 30 000 lapsen perhe hajoaa vanhempien eron seurauksena. Erojen tavallisuus ei muuta sitä tosiasiaa, että se on lapselle suuri riski ja elämän ensimmäisiä kriisejä, joka horjuttaa lapsen perusturvallisuutta. (Koskela 2009,5.) Erotilanteessa vanhempien huomio kiinnittyy usein käytännön asioiden hoitamiseen ja lapsen tarpeet jäävät taka-alalle (Taskinen 2005, 141). Niin vanhemmat kuin lapsetkin voivat silloin tarvita välineitä tunteiden käsittelyn ja erosta keskustelun helpottamiseksi. (Niemelä & Lehtonen 2007, 5.) Opinnäytetyöni tavoitteena oli tuottaa opas vanhemmille lapsen kanssa erosta keskustelun tueksi. Oppaan avulla voidaan tukea vanhemmuutta perheen erotilanteessa sekä lapsen ja vanhempien erosta selviytymistä ja arjessa jaksamista.

Oppaan tuottamiseen osallistui kolme eron kokenutta perheenäitiä. Tiedonhankinnan välineenä toimi sosiaalisen median suljettu, viestiketjussa viestittelyyn perustuva ryhmä, jossa kävimme keskustelua aiheen ympärillä syyskuun ajan. Lisäksi äidit kokeilivat eroaiheisten lastenkirjojen käyttöä käytännössä, lukemalla kirjoja lapsilleen ohjeistamissani lukuhetkissä. Oppaaseen kootun tiedon perustana on otettu huomioon keskusteluista esiin nousseet aiheet ja eroäitien näkemykset.

Opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen keskeisinä teemoina ovat lapsen kokemukset erosta, eron vaikutukset vanhemmuuteen, satujen merkitys lapselle ja lastenkirjallisuuden hyödyntäminen eron käsittelyn tukena. Raportissa olen kuvannut opinnäytetyöprosessin etenemisen vaiheet sekä työskentelyä eronneiden äitien kanssa. Lisäksi esittelen ja arvioin opinnäytetyön tuotoksen ja arvioin opinnäytetyön prosessin onnistumista. Pohdinnassa tarkastelen opinnäytetyön eettisyyden ja luotettavuuden toteutumista, oman ammatillisen kasvun ja oppimisprosessin toteutumista sekä esittelen mahdollisia kehitysideoita tulevaisuutta ajatellen.

2 Vanhempien avioero on lapselle kriisi

Vuonna 2013 Suomessa myönnettiin 13 766 avioeroa, mikä tarkoittaa, että noin joka toinen avioliitto päättyi eroon (Tilastokeskus 2014). Vanhempien avo- tai avioeron kokee vuosittain noin 30 000 lasta, joista jopa 60 prosenttia on korkeintaan ala-aste-ikäisiä. Vanhempien ero horjuttaa lapsen perusturvallisuutta ja on usein ensimmäinen isompi kriisi, jonka lapsi elämässään kohtaa. (Koskela 2009, 5.) Vanhempien avioero sinänsä ei välttämättä vahingoita lasta vaan kehityksen kannalta ratkaisevinta on lapsen ja vanhempien välinen suhde ennen avioeroa, sen aikana ja sen jälkeen. Merkityksellistä on siis se, miten ero toteutetaan ja asettavatko vanhemmat lasten huolenpidon etusijalle ja kunnioittavat toisiaan vanhempina avioeroprosessin aikana. (Pojjula 2007, 235.)

Lapsen kehityksen eri vaiheissa syntyy ristiriitoja eli normaaleja kehityskriisejä, jotka ovat osa lapsen kypsyntäprosessia. Lapsen elämänmuutuskriisejä ovat esimerkiksi perheen muutto toiselle paikkakunnalle, sisaruksen syntymä tai vanhempien ero ja sitä kautta uusperheen perustaminen. (Koskela 2008, 21.) Lapsen kriisiä voi kokemuksena kuvata siten, että lapsen elämässä tapahtuvat muutokset ja tunnereaktiot ovat hänelle liian vaikeita kestettäviksi. Lapsi reagoi ongelmiin ahdistumalla, tulemalla ärtyisäksi ja surulliseksi. Lapsen voi olla vaikea uskoa, että tapahtunut on totta ja samalla hän tajuaa oman haavoittuvuutensa. Traumaattiseksi kriisiksi vanhempien avioero muodostuu silloin, kun ero tapahtuu odottamatta, lapsi joutuu riitojen kohteeksi, hänelle ei kerrota eroon liittyvistä asioista rehellisesti tai hän menettää yhteyden toiseen vanhempaansa tahtomattaan. (Pojjula 2007, 30—31, 35—36.)

Yhdistyneiden kansakuntien laatiman Lasten oikeuksien sopimuksen perusteella lapsella on oikeus erityiseen suojaan ja huolenpitoon elämänsä jokaisessa vaiheessa (Mäkijärvi 2014,11). Sopimuksen mukaan vanhemmilla on ensisijainen ja yhteinen vastuu lapsen kasvatuksesta, lapsen edun mukaisesti. Valtion on tuettava vanhempia heidän kasvatustehtävässään. (Suomen Unicef ry 2015.) Vanhempien rinnalla ja tukena vastuu lapsen hyvinvoinnista ja kasvatuksesta kuuluu

esimerkiksi neuvolan, päiväkodin ja koulun henkilöstölle. Lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevät kohtaavat väistämättä työssään lapsiperheiden kriisejä ja arjen vastamäkiä, joista vanhempien ero on yksi konkreettisin esimerkki. Lapsiperheiden erot työllistävät sosiaali- ja terveydenhuollon lisäksi esimerkiksi koulusektorin, seurakunnat ja erilaiset järjestöt. Niin vanhemmat kuin lapsikin saattavat kaivata kriisitilanteessa kuuntelijaa ajatuksilleen ja tunteilleen, jolloin työntekijän on oltava valmis kohtaamaan heidät empaattisesti ja perhetilanteeseen kantaa ottamatta. (Koskela 2009,3,5,33.)

2.1 Lapsen tunnereaktiot vanhempien erotessa

Jokainen lapsi reagoi eroon omalla ainutlaatuisella tavallaan, mutta tunnereaktioissa on lasten kohdalla myös yhteneviä piirteitä. Pienten lasten ensimmäinen reaktio vanhempien eroon on surullisuus, isommilla lapsilla taas yleensä viha. (Poiijula 2007 36, 236.) Tytöt oireilevat poikia useammin ahdistumalla ja masentumalla, kun taas poikien reaktiot näkyvät käytösongelmina ja aggressiivisuutena (Sinkkonen 2005, 127). Lapsen suhtautumiseen vaikuttaa oleellisesti myös se, millainen tilanne perheessä on ollut ennen eroa ja millaiset suhteet hänellä on vanhempiinsa (Koskela 2008, 23). Lapsen negatiiviset tunnereaktiot ovat sitä lievempiä ja menevät sitä nopeammin ohi, mitä paremmin vanhemmat pystyvät sopimaan asioista ja ratkaisemaan kiistakysymykset niin, ettei lapsia sotketa riitoihin mukaan (Sinkkonen 2005, 128).

Lapsen sopeutumista uuteen elämänvaiheeseen helpottaa oleellisesti se, miten vanhemmat huomioivat lapsensa erotilanteessa. Lapsi tuntee surua ja ikävää siitä, että toinen vanhemmista on muuttanut pois. Pelko omasta tulevaisuudestaan sekä siitä, kuka hänestä nyt huolehtii, on myös yleinen huolenaihe. (Koskela 2008, 23.) Lapsi saattaa myös menettää luottamuksen vanhempiinsa ja kokea turvattomuutta, yksinäisyyttä, häpeää, pettymystä ja syyllisyyttä. Vanhemman tulee osata ottaa vastaan lapsen vaikeat tunteet, hyväksyttävä lapsen haavoittuneisuus ja viha, mutta selitettävä tosiasiat niin kuin ne ovat. Lapselle tulee välittää tunne siitä, että kaikesta saa kysyä ja puhua ja ettei hän voinut vaikuttaa eron tapahtumiseen. (Poiijula 2007, 240.)

2.2 Lapsen iän vaikutus eron käsittelyssä

Jokainen lapsi kokee vanhempiensa eron yksilöllisesti ja mietittäessä lapsen iän vaikutusta eron käsittelyssä on huomioitava myös jokaisen lapsen yksilöllinen kehitystaso. Eri-ikäisten lasten kanssa eroon liittyviä asioita voidaan käsitellä eri tavoin. (Koskela 2009, 24.) Myös erosta kertominen tulee ajoittaa lapsen kehitystason mukaan. Alle kouluikäiset eivät usein ajattele viikkoa tai kahta pidemmälle, joten erosta ei kannata puhua heille kuukausia aikaisemmin. (Poijula 2007, 237.) Joskus lapset saattavat taantua kehitystasoltaan pienemmän lapsen tasolle tai vastaavasti ottavat ikätasoonsa kuulumatonta vastuuta. Lapsen ei tulisi ottaa aikuisten murheita kannettavakseen ja huolehtia heidän selviytymisestään. (Niemi & Kääriäinen 2008, 63.)

Kouluikäinen lapsi ei vielä kunnolla ymmärrä eroa järjellään, kuvittelee helposti eron olevan väliaikainen ja toivoo usein vanhempien palaavan yhteen. Usein lapsi kokee poismuuttaneen vanhemman hyljänneen hänet, minkä takia on tärkeää vakuuttaa lapselle, että kumpikin vanhempi rakastaa häntä edelleen. (Kiinanmaa 2008, 104.) Kouluikäiselle voi jo selkeästi kertoa eron syistä ja vanhempien tulee olla valmiita vastaamaan hänen mieltä askarruttaviin kysymyksiinsä, kuten "miksi te eroatte", "missä minä asun" ja "oliko se minun syytäni?" Lapsi saattaa myös pohtia, hylkäävätkö vanhemmat hänetkin ja rakastaako häntä enää kukaan. (Poijula 2007, 238.)

Kouluikäisen lapsen tunteiden säätely on kehittynyt jo jonkin verran ja hän osaa esimerkiksi ilmaista surua itkulla ja sanoittaa kokemiaan tunteita. Nuoremmat lapset eivät vielä osaa kuvata vaikeita tunteitaan sanoin ja ilmaisevat tuntemuksiaan oireilemalla esimerkiksi vatsakivulla. (Koskela 2009, 24—25.) Vanhempien tulee kohdata ja vastaanottaa eron lapsessa herättämät tunteet avoimesti. He voivat helpottaa niiden ilmaisemista kertomalla lapselle, että erilaisten tunteiden, kuten surun, pettymyksen ja hämmennyksen kokeminen erotilannetta ja vanhempia kohtaan on täysin normaalia. (Poijula 2007, 237—238.) Lapsi saattaa eron myötä kokea myös tunteita, jotka ovat hänelle uusia tai joille hänen on vaikea löytää nimiä. Aikuinen voi yrittää sanoittaa lapsessa havaitsemiaan tunteita ja käsitellä

eroa lapsen kanssa puhumalla, piirtäen, leikkien tai lukemalla eroaiheisia kirjoja. (Koskela 2008, 23.) Yleensä avioeroon sopeutuminen kestää puolesta vuodesta vuoteen, mutta monenlaisia tunteita voi ilmentyä vielä pitkän ajan kuluttua erosta (Poijula 2007, 241).

2.3 Lapsen tukeminen erotilanteessa

Lasten auttamisessa kehityspsykologian kaksi keskeisintä peruseriaatetta ovat lapsen saattaminen omalle ikätasolleen sekä arjen eheyttäminen (Niemelä & Kääriäinen 2008, 61). Lapsen hyvinvoinnin kannalta olennaisinta on arjen turvallisuus. Lapsen arjen turvallisuus perustuu säännölliseen vuorokausirytmiiin, huoleen ja hoivanpitoon sekä toistuviin ja ennakoitaviin rytmityksiin unen, ulkoilun ja ruokailun välillä. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2007, 86.) Vanhempien eron myötä perheen tavanomainen arki rikkoontuu (Niemelä & Kääriäinen 2008, 61). Epävarmassa elämäntilanteessa lapsen turvallisuudentunnetta lisäävät arjen rutiineiden ja lapsen totutun vuorokausirytmien säilyttäminen sekä esimerkiksi se, että molemmat vanhemmat viettävät aikaa lapsen kanssa ja lapsen päivähoito tai koulu jatkuvat kuten ennenkin (Koskela 2008, 22).

Lapset tarvitset eron jälkeen varmuuden luotettavasta ja pysyvästä kodista. Lapsen selviytymisen kannalta on merkityksellistä, että suhde molempiin vanhempiin säilyy, muualla asuva vanhempi pitää säännöllisesti yhteyttä lapseen ja vanhempien välinen suhde säilyy toista kunnioittavana. Monet lapset saattavat elätellä toivoa vanhempien yhteen palaamisesta tai kokea olevansa syyllisiä eroon. Lapsen tuleekin saada selitys tilanteeseen ja aikuisten tulee varmistaa että lapsi ymmärtää, mitä ero heidän tilanteessaan tarkoittaa. (Taskinen 2005, 140, 146—147.) Lasta on valmisteltava tuleviin muutoksiin kertomalla, mitkä asiat tulevat muuttumaan ja mitkä säilyvät hänen elämässään ennallaan. Tärkeintä on säilyttää lapsen turvallisuuden tunne ja rehellisyys erosta puhuttaessa. Hänelle voi selittää perheessä tapahtuvia asioita vähän kerrallaan, lapsen tahtiin edeten. (Koskela 2008, 22.) Lapselle tulee vakuuttaa, että hän selviytyy, vanhemmat rakasta-

vat häntä edelleen ja hänestä huolehditaan (Poijula 2007, 238). On tärkeää korostaa, ettei ero tarkoita kotoa pois muuttavan vanhemman ja lapsen välisen suhteen loppua (Heikkilä-Halttula 2010, 244).

Eroprosessin aikana vanhempien aika ja huomio keskittyy käytännönasioiden järjestelyyn, jolloin lapsen tunteet voivat jäädä toissijaisiksi, eivätkä vanhemmat aina näe lapsen tarpeita kunnolla tai jaksa ottaa huomioon lapsen tilannetta. Lapsi suljetaan helposti tapahtumien ulkopuolelle, jolloin hän voi kokea, että pois-muuttava vanhempi tai pahimmassa tapauksessa molemmat vanhemmat ovat hylänneet hänet. Lasta ei siis saa jättää huolineen yksin vaan hänet tulee ottaa mukaan keskusteluihin ja pohdintoihin ikätasonsa mukaan. (Taskinen 2005 141; Heikkilä-Halttula 2010, 244.) On tärkeää, että lapsella on elämässään myös muita turvallisuutta luovia aikuisia, kuten isovanhemmat, kummit tai opettaja, joiden kanssa keskustella mieltä askarruttavista asioista, silloin kuin vanhemmat itse eivät siihen pysty. Vanhempien eroon liittyvien asioiden pohtiminen yhdessä avioerolapsille järjestetyissä vertaistukiryhmissä voi myös saada lapsen huomaamaan uusia selviytymisen keinoja ja näkökulmia omaan tilanteeseensa. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 45—46.) Kokemusten jakaminen auttaa vähentämään lasten eron vuoksi kokemaan häpeää ja huomaamaan, ettei hän ole ainoa, jonka vanhemmat ovat eronneet (Poijula 2007, 241—242). Kasvatus- ja perheneuvolat tarjoavat tukea silloin, kun lapsi reagoi eroon niin voimakkaasti, ettei tilanne parane itsestään ja hän tarvitsee ammatillista apua tai terapeutista tukea (Taskinen 2005,141).

2.4 Vanhemmuus säilyy erosta huolimatta

Parisuhteen päättyminen haastaa vanhempia luomaan toisiinsa uudenlaisen suhteen, sillä vaikka toinen ei enää ole oma elämäkumppani, hän on silti lapselle tärkeä vanhempi (Neuvokeskus 2013, 3). Toisin sanoen, vaikka kahden vanhemman välinen parisuhde päättyisi eroon, vanhemmuussuhde lapseen jatkuu siitä huolimatta. Kuten parisuhteen kehittyminenkin, myös ero- eli vanhempien yhteistyösuhde vaatii kehittyäkseen aikaa ja vaivaa. Eron päätyneiden vanhempien tulee sopia keskenään uusista toimintatavoista ja siitä, miten he tulevaisuudessa

yhdessä voivat huolehtia lapsensa hyvinvoinnista. Lasta ei tulisi missään tilanteessa asettaa viestinviejän tai riidanselvittäjän asemaan. Vanhempien luottamuksellinen ja toimiva keskinäinen suhde helpottaa lapsen selviytymistä erotilanteessa ja mitä paremmin vanhemmat itse sopeutuvat eroon ja uuteen perhetilanteeseen, sitä paremmat edellytykset lapsella on selvitä siitä. Oleellista on, että molemmat vanhemmat ovat hyväksyneet eron ja he ovat saaneet riittävästi aikaa sen läpikäymiseen, jolloin vanhempien välit ovat asialliset ja luottamuksellinen yhteistyövanhemmuus voi kehittyä. (Koskela 2009,10,18, 34—35.)

Lapsella on oikeus molempien vanhempiensa huolenpitoon ja hoivaan eron jälkeenkin, joten lapsen suhde molempiin vanhempiin säilyy tavalla tai toisella. Vanhempien vastuulla on huolehtia lapsen hyvinvoinnista ja siitä, miten suhde lapseen eron jälkeen jatkuu. Vanhempien välinen yhteistyö vaatii onnistuakseen keskustelua, joustavuutta ja vaivannäköä. Aina sen onnistuminen ei ole helppoa, mutta se on kuitenkin lapsen edun mukaista ja suojelee lasta eron kielteisiltä vaikutuksilta. Vanhempien tulisi ymmärtää ja hyväksyä toisen vanhemman merkitys lapselle, eikä koskaan sortua puhumaan toisesta pahaa lapsen kuullen tai kampailla lapsesta tämän hyvinvoinnin kustannuksella. Lapsen kannalta itse eroa ratkaisevampaa saattaa olla se, miten vanhemmat hoitavat eron ja millaiseksi vanhempien suhde ja lapsen eron jälkeinen elämän muodostuvat. (Neuvokeskus 2013, 3, 25—26.) Toimivassa eroperheessä kaikki perheenjäsenet ovat hyväksyneet eron osaksi elämäänsä ja siitä on tullut luonnollinen osa perheen elämää (Koskela 2009, 35).

3 Lastenkirjallisuus eron käsittelyn tukena

Lasten- ja nuortenkirjallisuus heijastaa aina sitä yhteiskunnallista ja kulttuurista ajankohtaa ja aikakaudelle tyypillisiä arvoja ja normeja, jona ne on kirjoitettu. 1960-luvulla ja 1970-luvun alkupuolella lastenkirjallisuudessa käsiteltävät aiheet laajenivat saduista lapsen arkea ja ongelmia tiedostavasti kuvaaviksi. 1980-luvulla keskiössä olivat lapsen psykologinen kehitys ja esimerkiksi lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus. Tarinoiden näkökulma oli vahvasti lapsen oma

ja kirjat tulkitsivat tapaa, miten lapsi kokee ja tuntee asioita. 1990-luvun lamavuosi-
sina lastenkirjallisuuden perhekuvaus muuttui entistä perinteisemmäksi ja idylli-
semmäksi, eikä esimerkiksi yksinhuoltajuutta haluttu ilmiönä nostaa esiin. Toi-
saalta samoihin aikoihin lastensuojeluun liittyvät organisaatiot ja yhdistykset al-
koivat julkaista omia, aiemmin vähemmän käsiteltyjä aihepiirejä, kuten lapsen si-
joitusta tai adoptiota, käsitteleviä julkaisuja. 2000-luvulla lapsen suhde ympäröi-
vään todellisuuteen on muuttunut tiedostavammaksi ja viaton tietämättömyyden
kausi lapsen elämässä on entistä lyhempi. Ilmiö näkyy myös lastenkirjallisuus-
dessa, jossa satujen idyllin, harmonian ja puhtauden rinnalle on tullut aiemmin
vaiettujen asioiden kuten toivottomuuden ja negatiivisten tunteiden tunnistamisen
ja ymmärtämisen tummemmat sävyt. Nykyinen lastenkirjallisuus voi käsitellä lä-
hestulkoon mitä aiheita tahansa, mistä huolimatta satu ei koskaan saa jättää lasta
epätoivoon. Tarinan lopun tulee olla onnellinen, sillä lopun toiveikkuus antaa lap-
selle lohtua. (Heikkilä-Halttunen 2010, 41, 70, 75—78, 81, 84.)

1970-luvulla lastenkirjallisuus kehittyi realistisempaan suuntaan ja satujen rin-
nalle kehittyivät niin sanotut täsmäkirjat, jotka levittivät lapsille tietoa arkisista asi-
oista, kuten hammaslääkärillä käynnistä. Täsmäkirjat kuvaavat lapsen tai nuoren
arki-elämään liittyviä asioita ja tapahtumia tiettyyn teemaan kuten koulukiusaami-
seen liittyen. Nykyisin täsmäkirjat käsittelevät usein lapsille vaikeita ja työstämistä
kaipaavia tilanteita, kuten läheisen kuolemaa, avioeroa, lapsen sairastumista tai
pelkoja. Sadut ja täsmäkirjat täydentävät toisiaan antaen lapselle mahdollisuuden
tarkastella maailmaa eri näkökulmista ja usein satujen fantasiamaailma ja täsmä-
kirjojen arkirealismia onkin luontevasti yhdistetty. (Mäki & Arvola 2009, 28—29.)

Viime aikoina on julkaistu paljon lapsen elämäntilanteisiin ”täsmäkohdennettuja”
kirjoja, joiden tehtävänä on auttaa silloin, kun tarvitaan lohtua ja ymmärrystä sekä
aivan konkreettista apua arjen erilaisiin kriiseihin. Lapselle ääneen luettavissa
kirjoissa on havaittavissa hoitava tai hoivaava ulottuvuus ja ne laajentavat lapsen
käsitystä elämästä. Aikuiselta vaaditaan kuitenkin herkkyyttä vaistota, milloin
lapsi on valmis työstämään vaikeita asioita. Kaikkein akuuteimman kriisin hetkellä
voi olla parempi lieventää lapsen epätietoisuutta, lohduttomuutta ja turvatto-
muutta täysin päinvastaisen aiheen kirjoilla. (Heikkilä-Halttunen 2015, 55—56.)

3.1 Satujen käyttö taidelähtöisten, luovien menetelmien työvälineenä

Taidelähtöiset, luovat toiminnalliset menetelmät ovat perusteltuja sosiaalialan työmenetelmiä, joiden hyödyntäminen antaa sosionomille monia mahdollisuuksia syventää toimintaa asiakkaiden kanssa. Taidelähtöisistä luovista ja toiminnallisista menetelmistä puhuttaessa voidaan tarkoittaa monien eri taiteen muotojen, kuten esimerkiksi draaman, kuvallisen ilmaisun, musiikin, sanataiteen ja tanssin hyödyntämistä osana työskentelyä. On todettu, että taide ja luovuus eri muodoissaan vahvistavat ihmisen hyvinvointia. Luovien menetelmien avulla voidaan tukea asiakkaan jaksamista omassa arjessaan, sillä ne luovat tilanteita, joissa ihminen pääsee kuvaamaan omia kokemuksiaan ja tutustumaan omiin tunteisiinsa. Sosiaalialalla esimerkiksi kirjallisuusterapia ja muistelutyö ovat työmuotoja, joiden perusta löytyy taiteesta. (Nietosvuori 2008, 135—137, 141.) On hyvä muistaa, että taidelähtöiset menetelmät voivat toimia henkilölle terapeutisesti, niiden silti olematta varsinaista terapiaa (Heimonen 2011, 45).

Opinnäytetyöni tarkastelun kohteena ovat sadut ja niiden käyttö lasten kanssa erosta keskustelun ja tunnetyöskentelyn tukena. Cacciatoren (2008) mukaan lapsi tarvitsee tunteiden nimeämiseen, niiden opetteluun ja niistä keskusteluun aikuisen apua. Lapsen on hyvä oppia tunnistamaan ja nimeämään erilaisia tunteita, sillä tunteita joita hän ei ymmärrä, hän ei voi myöskään hallita ja silloin niistä ei voi keskustella. (Cacciatore 2008, 10—11.) Satujen ja tarinoiden käyttö lapsen tunnetyöskentelyn tukena pohjautuu kirjallisuusterapeutisiin menetelmiin. Kirjallisuusterapeuttisessa prosessissa lapsi tunnistaa luetusta sadusta jotain tuttua ja häntä koskettavaa, jota hän alkaa tarkastella suhteessa omaan elämäänsä ja kokemusmaailmaansa. Kun lapsi soveltaa sadusta oivaltamaansa omaan elämään, hän usein tiedostamattomasti muuttaa käytöstään ja tapojaan toimia. (Mäki & Arvola 2009, 15—16.) Opinnäytetyöprosessissani satujen käyttö pohjautui kirjallisuusterapeutisiin menetelmiin ja vaikei toiminnan voida sanoa olleen terapeutista, satujen terapeutin luonteen merkitystä on lohdullisuuden välittäjänä silti vaikea sivuuttaa.

3.2 Satujen terapeuttisuus

Jo muinaisina aikoina ihmiset ovat turvautuneet hädässä erilaisten myyttien ja tarinoiden apuun. Niillä on uskottu olevan parantava ja hoitava tehtävä. Ne ilmaisivat ihmisille viitteellisesti olennaisia asioita heidän ongelmistaan, toiveistaan ja keinoista, joilla vaikeuksista voi selvitä. Edelleenkin satuja ja tarinoita käytetään kriisien, traumojen ja menetysten käsittelyn tukena erityisesti lasten ja nuorten kanssa. (Arvola & Mäki 2009, 25—26.) Parhaassa iässä vastaanottamaan satujen sanomaa ovat 4—8-vuotiaat lapset, mutta lapsen kehitystaso, elämäntilanne, taustat ja persoonalliset ominaisuudet vaikuttavat olennaisesti lapsen kiinnostukseen ja vastaanottavaisuuteen satuja kohtaan (Yönen 2000, 7). Vanhemmat voivat käyttää kirjallisuusterapeuttisia menetelmiä lukemalla lapselle perhettä ja kasvatusta sekä niitä koskevia kysymyksiä käsitteleviä kirjoja ja pohtimalla yhdessä lapsen kanssa hänen elämässään käsittelyä kaipaavia aiheita. (Mäki & Arvola 2009, 29). Terapeuttisten satujen käytössä keskeisintä on lapsen tunne-elämään vaikuttaminen ja vaikeuksien kohtaaminen turvallisesti kuvitteellisina. Niiden avulla pyritään käsittelemään ja vähentämään lapsen tunne-elämän ongelmia tai vaikeuksia mielikuvien avulla. Sadun maailma jäsentää lapsen todellisuutta toisaalta jäljitellen sitä, mutta toisaalta antaen lapselle mahdollisuuden luoda elämänsä uudella tavalla. Lapsi heijastaa kokemuksiaan ja yhtäläisyyksiä omasta elämästään satuun, jolloin hän voi saada lisää valmiuksia kohdata elämän haasteita, sadun tuottaessa lapselle myös iloa. (Yönen 2000, 7, 28—29, 62.) Lastenpsykiatri Sinikka Ojasen mukaan sadut, unet ja leikit käyttävät piilotajunnan mekanismeja ja kuvitelmia, joita lapset tiedostamattomalla tasolla luontaisesti ymmärtävät. Sadut menevät ikään kuin suoraan ainutkertaisesti asioita kokevien lasten sisälle, jolloin ne sivuuttavat puheen tiedottavan ja järkevän sisällön antaen lapselle mahdollisuuden kohdata pelot ja vahvistaa omaa minäänsä lapsen omilla ehdoilla. (Heikkilä-Halttunen 2010, 258.)

Lapsille on usein vaikeaa määritellä kriisitilanteissa ajatuksiaan ja tunteitaan. On havaittu, että näissä tilanteissa lasta helpottaa samaistuminen niin sanottuun sijaishahmoon, jonka kautta peilata itseään ja omia tunteitaan. Terapeuttisen sadun avulla lapsella on mahdollisuus käsitellä tuskaa aiheuttavia tunteita, sillä saduista lapsi löytää samoja asioita kuin omasta elämästään, käsittelyä kaipaavien

asioiden tulematta kuitenkaan liian lähelle. On mahdotonta tietää, millainen satu hyödyttää tai koskettaa lasta missäkin tilanteessa eniten, mutta mitä samaistuttavampi sadun sankari lapselle on, sitä terapeuttisempi satu yleensä on. Usein teokset linkittyvät lapsen maailmaan ja arkipäivään suoraan lapsipäähenkilöiden kautta tai loitonnetusti eläin- tai leluhahmojen kautta. Lapsi samaistuu eläin- ja leluhahmoihin, sillä ne ovat hänelle tuttuja. Samalla asioiden kuvaus esimerkiksi nallen tarinan kautta antaa lapselle mahdollisuuden tarkastella vaikeita asioita sopivan etäisyyden päästä. (Heikkilä-Halttunen 2010, 13, 21, 255.) Satu antaa lapselle mahdollisuuden käsitellä tarinan välittämää sanomaa ikäkaudelleen sopivalla tavalla. Kun lapsi innostuu sadusta, sillä on hänen sen hetkisellemme kehitysvaiheelleen jotain annettavaa. Lapselle tulisikin lukea satua niin kauan kun hän haluaa sen uudelleen kuulla. Kun lapsi kyllästyy satuun, hän on valmis siirtymään seuraavaan kehitysvaiheeseen. (Mäki & Arvola 2009, 35—37.)

3.3 Satujen merkitys lapselle

Sadut ovat kertomuksia, joissa on todellisuuden ylittäviä henkilöitä ja tapahtumia. Satujen hahmot ovat kuitenkin samanlaisia kuin ihmiset oikeassa elämässä; ilkeitä ja kilttejä, rohkeita ja pelokkaita. Lapset voivat löytää saduista syy- ja seuraussuhteita ja samaistua sadussa seikkailevaan hahmoon sekä löytää tapahtumista ja kokemuksista yhtäläisyyksiä omaan elämäänsä. (Ylönen 2006 7, 9.) Näin ollen sadut edistävät lapsen kehitystä ja henkistä hyvinvointia. Saduissa heijastuvat lapsen ongelmat ratkaisuihin, mutta ne eivät silti tule liian lähelle häntä, sillä tapahtumat sijoittuvat satumaailmaan ja toimijoina on usein kuvitteellisia hahmoja tai eläimiä. Satujen kuvitteellinen maailma auttaa lasta selviytymään todellisuudesta aikaisempaa paremmin, kun pelkoja ja pettymyksiä, samoin kuin toiveita ja haaveita käsitellään mielikuvituksen kautta. (Ylönen 2000, 28.)

Sadut antavat lapselle toivoa arkielämään ja niiden avulla lapsen suru voi lievitä. Vastoinkäymiset eivät tunnu enää ylivoimaisilta, sillä sadussakin esteet voitetaan, menetykset hyväksytään, suru kuuluu elämään ja se hellittää aikaa myö-

ten. (Ylönen 2006, 8.) Sadun onnellinen loppu tarjoaa lapselle lohtua ja sen merkitykset auttavat lasta näkemään maailman uudella, elämää eheyttävällä tavalla. (Ylönen 2000, 65). Lapsen ei tarvitse ymmärtää sadun kaikkia yksityiskohtia, tärkeintä on että hän oivaltaa sadun sanoman eli lapsen oma oivallus sadun taustalla olevasta viestistä ja sadun peilaaminen omiin kokemuksiin. Siksi onkin tärkeää, että sadusta ja lapsen maailmasta löytyy yhtäläisyyksiä, jotka lapsi oivaltaa ja tuottaa mielikuvituksessaan uudestaan. (Ylönen 2006, 8.)

Satujen ja tarinoiden kertominen tai lukeminen on vuorovaikutuksellinen tilanne, joka ylläpitää ja eheyttää aikuisen ja lapsen välistä suhdetta. Kun aikuinen lukee satua lapselle ääneen, on lähellä lasta ja huomioi hänet esimerkiksi keskustelemalla kirjan kuvista ja tarinan herättämistä ajatuksista, hän osoittaa kiinnostusta lapsen tilannetta kohtaan ja välittää kokemuksen läsnäolosta. Lapsen elämäntilannetta läheisesti käsittelevän kirjan lukeminen on jo itsessään lapselle viesti siitä, että aikuinen on tunnistanut hänen ongelmansa ja on valmis kuuntelemaan ja ymmärtämään lasta. (Heikkilä-Halttunen 2010, 264.) Satujen lukemiselle olisi hyvä varata aikaa ja rauhallinen tila. Lapsille tulee antaa aikaa käsitellä satua mielessään, sillä he voivat tarvita useita kertauksia, ennen kuin se vastaa heidän toiveitaan ja tarpeitaan. (Ylönen 2006 7, 9.)

Sadun sanoman sisäistämisen kannalta merkityksellisintä ei ole tekstin ymmärtäminen, vaan sadun merkitykset. Satua ei tulisi selittää lapselle, vaan antaa hänen itse muodostaa siitä omat ajatuksensa ja merkityksensä ja sitä kautta oivaltaa sadun sanoma. Piilomerkitysten tulkinta ja yhtymäkohtien etsiminen lapsen omaan elämään on tarpeetonta, sillä pohtiessaan sadun toimijan kokemuksia, lapsi saattaa intuitiivisesti ja tiedostamatta löytää ne itse. Tulkinta tapahtuu lapsen elämysmaailmassa, jolloin sadun merkitykset saavat hänet näkemään ja oivaltamaan maailmaa rakentavasti. Samalla lapsi saa mahdollisuuden tutkia tunnemaailmansa hellävaraisesti. Satuun liittyviä tunteita ja siitä heränneitä ajatuksia ei pidä tivata lapselta, jos hän on haluton keskustelemaan asiasta. Tärkeintä on, että lapsi voi yhteisen levollisen lukuhetken aikana syventyä kuunteluun ja kuvien katseluun, nauttien vanhemman läheisyydestä ja yhteisestä kokemuksesta. (Ylönen 2000, 27, 115—116.)

3.4 Sadut lapsen tukena vanhempien erotessa

Kun perheen vanhemmat eroavat, niin aikuiset kuin lapsetkin tarvitsevat välineitä tunteiden käsittelyyn ja erosta puhumiseen. Aikuiset voivat miettiä, miten he saavat oikeat sanat puhua lapselle erosta ja ilmaistua hankalaan elämäntilanteeseen liittyviä tunteita ja ajatuksia. Sadut ovat yksi tapa lähestyä vaikeaa aihetta lapsen kanssa. Niiden avulla voidaan käsitellä erilaisia tunteita, kuten lapsille eron aiheuttamaa hämmennystä, surua, ikävää, vihaa, pettymystä ja häpeää. Sadut lohduttavat ja niiden avulla ikäviä asioita voidaan lähestyä ja käsitellä symbolisen etäisyyden avulla. Ne eivät vaadi lapselta mitään vaan saattavat lapsen käsittelemään eroa ikätasoonsa nähden sopivalla tavalla. (Niemelä & Lehtonen 2007, 5.) Sadut voivat olla lapselle erotilanteessa terapeuttisia. Niiden avulla lasta voi tukea löytämään nimiä omille tunteilleen ja samalla selkiyttää meneillään olevaa muutosta. (Koskela 2009, 24.) Sadut antavat lapselle toivoa ja samalla kun hän käy läpi vaikeuksiaan ja menetyksiään mielikuvituksen avulla, suru lieventyy ja vastoinkäymiset eivät tunnu enää ylivoimaisilta. (Ylönen 2000, 63).

Lasta voi helpottaa jo pelkkä havainto siitä, että muillakin on samanlaisia ongelmia kuin hänellä (Heikkilä-Halttunen 2010, 57). Saduissa lapsi kohtaa samanlaisia ongelmia kuin hänen omassa elämässään on. Kun lapsi seuraa sadun sankarin matkaa ja huomaa, että tämä selviää kaikista vaikeuksista, myös lapsi kokee että hän voi selvitä. Sadussa lapsen samaistumisen kohde ei saa olla täysin toisten ohjailtavissa ja avun varassa, sillä lapsen on huomattava, että omalla toiminnalla on merkitystä tapahtumiin ja omaan elämään pystyy vaikuttamaan. (Ylönen 2000, 64.) Saduista lapsi voi löytää uusia ratkaisu- ja käyttäytymismalleja, joista hän valitsee itselle sopivimmat. Parhaimmassa tapauksessa lapsi oppii ymmärtämään omia tunnetilojaan ja perhetilannettaan paremmin, syyttelemättä itseään. (Arvola & Mäki 2009, 16.)

4 Aikaisemmat opinnäytetyöt ja tutkimukset

Satujen käytöstä lasten tunnetyöskentelyn tukena on tehty muutamia opinnäytetöitä. Niina Veteläinen vuonna 2011 kirjoittama toiminnallinen opinnäytetyö Leonalle ja ilton isä: sadut vaikeista asioista kertomassa, testasi lastenkirjallisuuden käyttöä työmenetelmänä lasten ryhmänohjauksessa. Hänen käyttämässään saduissa yhteisenä teemana oli vanhemman väsymys ja uupumus. Yksi saduista oli valmis satu, toinen hänen itsensä kirjoittama ja kolmas hänen lasten kanssa yhteistyössä tekemä. Toimintatutkimuksensa johtopäätöksinä Veteläinen toteaa, että aina lapsen tilanteeseen ei löydy sopivaa satua, jolloin sadun voi luoda myös itse tai antaa lapsen itse kertoa tarinaa. (Veteläinen 2011 3, 25.)

Purasmaan (2014) opinnäytetyön Olipa kerran ero: Miten kuvakirjat kertovat lapselle erosta, näkökulma keskittyy hyvän erokirjan tunnuspiirteiden tutkimiseen sekä siihen, miten kuvakirjat kertovat lapsille erosta. Se vastaa kysymykseen siitä, miten kuvakirjojen kerronta vastaa sitä, mitä teorian pohjalta tiedetään lasten kokevan vanhempien erotessa. Purasmaa toteaa hyvän erokirjan sisältävän turvan elementtejä ja ymmärtävän lapsen näkökulmaa. Hyvä erokirja kertoo lapselle eron syyt lapsentajuisesti ja välittää tiedon siitä, että lasta rakastetaan ja vanhemmat huolehtivat hänestä erosta huolimatta. Kirjoissa ne tunteet, joita tiedetään teorian pohjalta lapsen kokevan, ovat hyvin edustettuina ja erotapahtuman eteneminen näyttäytyi kirjoissa samanlaisena, kuin yleensäkin elämässä. (Purasmaa 2014,7—9, 50.)

Ongelmalähtöisen lastenkirjallisuuden runsautta ja monipuolisuutta havainnollistava tutkimus Minttu, Jason ja Peikönhäntä (Heikkilä-Halttunen 2010) esittelee erilaisia tapoja hyödyntää lastenkirjallisuutta terapeutisesti lapsiperheen arjen pulmatilanteissa. Tutkimuksessa kartoitetaan suomalaisen ongelmalähtöisen lastenkirjallisuuden historiaa 1960-luvulta lähtien ja sen tavoitteena on antaa ”osviittaa lapsen lähipiirissä eläville aikuisille, jotka arkisessa kasvatustyössään haluavat etsiä lastenkirjallisuudesta tukea erilaisiin kasvatustai muihin pulmatilanteisiin tai vakavampiin trauma-tai kriisiperäisiin ongelmiin.” Lastenkirjallisuudessa

kiinnitetään entistä kärkeämmin huomiota niin lapsen arkipäiväisiin ja lyhytkestoihin, kuin vakaviin ja pitkäkestoihin ongelmiin. Kirjojen avulla lapsi voi tutustua erilaisiin ongelmanratkaisu- ja toimintamalleihin, käyttäen kirjaa heijastuspintana omaan elämään. Moderni, ongelmakeskeinen lastenkirja keskittyy yksilöön ja tämän tunteisiin empaattisesti myötäeläen. (Heikkilä-Halttula 2010, 17, 276, 288.)

Lisäksi Anna Aranne (2012) on tehnyt kasvatustieteen pro gradu -tutkielman *Sadut lapsen apuna avioeron jälkeen*, jossa hän tutkii satuja lapsen apuna vanhempien erotessa. Hän rajaa tutkimusnäkökulmaansa siihen, millaiseksi voimavaraksi vanhemmat kokevat sadut lastensa tukemisessa, ja kuinka he kokivat ne kiintymyssuhteen luomisen ja ylläpitämisen näkökulmasta. Yhtenä tutkimuksen tarkoituksena on myös tutkia, auttavatko sadut lapsia sanallistamaan omia ajatuksiaan ja tunteitaan. Arannen tutkimuksessa tarkastelemisissaan teoksissa kiintymyssuhdetta tarkasteltiin rakkauden kautta ja kuten tutkimukseen osallistuneet vanhemmat korostivat, on tärkeää, että kirjassa painotetaan vanhempien rakastavan lastansa erosta huolimatta. Tutkielmaa varten haastatellut vanhemmat kokivat, että sadut antoivat sanoja lasten tunteille ja auttoivat heitä puhumaan vanhempien erosta avoimemmin. (Aranne, 2012.)

5 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Toiminnallisen opinnäytetyöni tarkoituksena on tehdä näkyväksi lastenkirjallisuuden ja satujen käytön mahdollisuus erolasten tukemisessa, tunteiden nimeämisessä ja erosta puhuttaessa. Opinnäytetyö tuottaa tietoa vanhempien eron vaikutuksista lapsen elämään sekä tavoista, joilla lasta on mahdollista erotilanteessa tukea. Tarkastelun kohteena ovat sadut ja kuinka lasta voidaan niiden avulla eron käsittelyssä tukea. Lastenkirjallisuudesta löytyy monia eroperheiden lapsille suunnattuja satu- ja kuvakirjoja, jotka kertovat vanhempien erosta. Sadut ja niiden lukeminen yhdessä lapsen kanssa voivat auttaa aikuista puhumaan lapselle erosta ja esimerkiksi sanoittamaan lapsen kokemia tunteita. Lapselle sadut ovat usein lohdullisia ja auttavat häntä hyväksymään perheen muutokset ja oman tilanteensa.

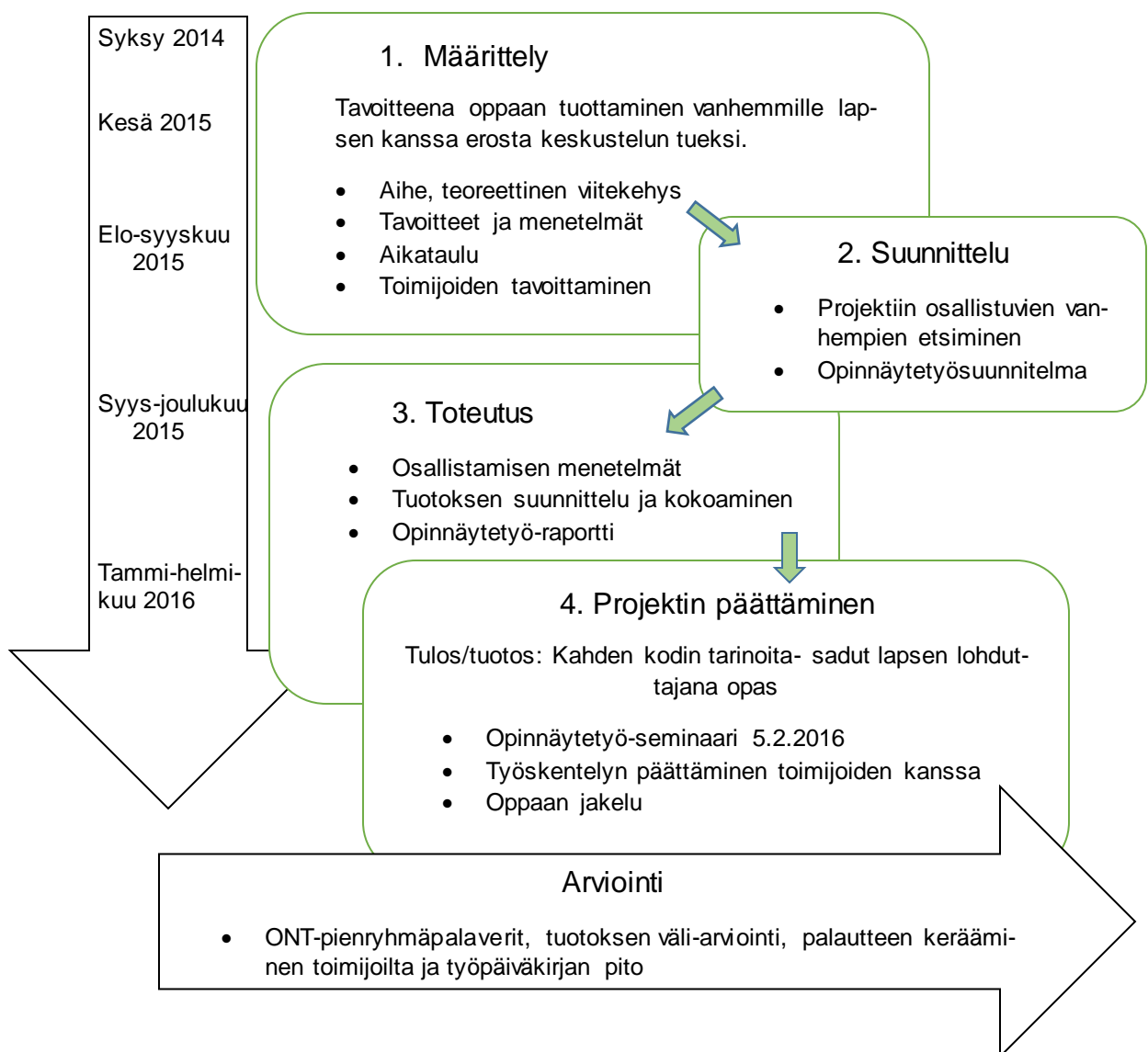
Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa opas vanhemmille satujen käytöstä lapsen kanssa erosta keskustelun tueksi. Tavoitteena oli tuottaa opas, jonka avulla voidaan tukea vanhemmuutta perheen erotilanteessa sekä lapsen ja vanhempien erosta selviytymistä ja arjessa jaksamista. Toisena tärkeänä tavoitteena oli auttaa eroperheiden vanhempia huomioimaan ja tukemaan lapsensa tarpeita erotilanteessa. Oppaasta vanhemmat saavat tietoa ja tukea lapsen kanssa vaikean asian käsittelyyn ja löytävät mahdollisesti keinon, jolla erosta keskustelu, tilanteen selittäminen ja lapsen kohtaamien asioiden ja tunteiden sanoittaminen on helpompaa. Samalla opinnäytetyö edistää lapsen tukemisen keinoja esittelemällä aihetta lapselle luonnollisella ja ominaisella tavalla lähestyvän välineen.

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena syntyi ensisijaisesti eroperheiden vanhemmille suunnattu opas, joka sisältää tietoa eron vaikutuksista lapseen, sekä auttaa heitä löytämään saduista apuvälineen, jota he voivat käyttää lapsen kanssa erosta keskustelun tukena. Oppaan tavoitteena on tuottaa eroperheiden vanhemmille tietoa satujen hyödynnettävyydestä, tukea heitä lapsen kanssa eroon liittyvien asioiden läpikäymisessä ja antaa näin ollen vaihtoehto vaikeasta asiasta puhumisen helpottamiseksi. Opas vastaa kysymyksiin siitä, miten lapset yleisesti kokevat eron tai millaisia tunteita erotilanne voi lapsessa herättää. Sen avulla vanhemmilla on mahdollisuus saada tietoa siitä, miten he voivat parhaiten tukea lastaan vanhempien erotessa ja miten juuri satujen on todettu auttavan lasta eron käsittelyssä. Lisäksi oppaasta löytyy käytännöllisiä vinkkejä siihen, miten aikuisen ja lapsen välisestä lukuhetkestä saisi mahdollisimman toimivan ja miten satuja voi erosta keskustelussa hyödyntää.

6 Opinnäytetyön toteutus

Toteutin opinnäytetyöni toiminnallisena opinnäytetyönä, jossa yhdistyvät käytännön toteutus ja raportointi. Opinnäytetyöprosessini aikana työskentelin projektityön mallia mukailen. (Kuvio 1.) Projekti jakautuu vaiheisiin, jotka seuraavat toi-

siaan tai ovat osittain päällekkäisiä. Projektin edetessä edellisiin vaiheisiin voidaan tarvittaessa palata. Määrittelyvaiheessa määritellään projektilla tavoiteltavat tulokset sekä toimintatavat, miten ne on tarkoitus saavuttaa. Suunnitteluvaiheessa projektin etenemisen ja tavoitteiden saavuttamisen tueksi laaditaan suunnitelma jonka mukaan työskentely toteutusvaiheessa etenee. Projektin viimeinen vaihe on päättäminen, jolloin projektista laaditaan loppuraportti ja esitellään jatkoidat. (Kettunen 2009, 43—45, 51—54.) Opinnäytetyöprosessissani eri vaiheet lomittuivat päällekkäin ja joihinkin vaiheisiin jouduin palaamaan uudelleen. Arviointi kulki osana työskentelyä koko prosessin ajan.

Kuvio 1. Opinnäytetyön prosessi (mukaiillen Kettunen 2009, 43).

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena syntyy aina jokin konkreettinen tuote, joka voi olla esimerkiksi ohjeistus, portfolio, näyttely, tapahtuma tai kuten tässä tapauksessa, opas. Opinnäytetyön toteutusmuodon tulee palvella valittua kohderyhmää mahdollisimman hyvin, joten sen sisällön tulee puhutella käyttäjiään. Tuotosta tehdessä on myös otettava huomioon kohderyhmän ikä, asema ja tietämys aiheesta sekä tuotteen käyttötarkoitus. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9, 129.) Sosiaali- ja terveysalan palvelutuote kytkeytyy melkein aina ammattilaisen ja asiakkaan väliseen vuorovaikutukseen ja sen tavoitteena on asiakkaan terveyden, hyvinvoinnin ja elämänhallinnan edistäminen (Jämsä & Manninen 2000, 24). Oppaan tekemistä voidaan kuvata eräänlaisena tuotekehitysprojektina, jonka tavoitteena on uuden tuotteen kehittäminen ja tuottaminen valmiiksi (Kettunen 2003, 26–27). Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena syntyi opas eroperheiden vanhemmille.

6.1 Opinnäytetyön lähtökohdat

Projekti lähtee liikkeelle tunnistetusta tarpeesta tai ideasta. Tarpeen tunnistamisen vaiheessa mietitään myös, miksi projekti tehdään, mitä siltä odotetaan ja millä resursseilla se tehdään. (Kettunen 2009, 43.) Idea tämän opinnäytetyön toteuttamiseen lähti minulta itseltäni. Halusin tehdä opinnäytetyön jostakin minulle itselleni merkityksellisestä aiheesta. Tavoitteenani oli että opinnäytetyöni olisi käytännönläheinen ja että voisin sen avulla tuottaa tietoa jostakin ajankohtaisesta ilmiöstä. Olen itse kokenut lapsena vanhempieni avioeron ja sitä taustaa vasten lähdin pohtimaan, mitä sellaista tietoa eroperheiden lasten kanssa työskentelyyn tai heidän tukemiseensa olisi, jota ei osata hyödyntää tarpeeksi.

Aloitin opinnäytetyöprosessini määrittelemällä opinnäytetyöni aiheen. Määrittelyvaiheessa tutkitaan erilaisia vaihtoehtoja toimia, eli mitä toimintamallia projektissa käytetään. Määrittely voi olla osa suunnitteluvaihetta, mutta erityisesti jos projektin tavoite on epäselvä, ennen suunnitteluvaihetta on hyvä selvittää, mitä projektin lopputuloksena halutaan saavuttaa. Määrittelyvaiheessa tarkennetaan projektin tavoitteet ja luodaan projektille raamit. Ratkaistavia kysymyksiä ovat esimerkiksi se, minkä ongelman projekti ratkaisee tai mitä uutta se tuottaa, mihin

ympäristöön projekti tuotetaan ja minkälaisella aikataululla projekti on tarkoitus viedä läpi. (Kettunen 2009, 43, 50—52, 54.) Aiheen määrittelyn ja rajaamisen selkiyttämiseksi luin Theseus-tietokannassa avioerolapsia käsitteleviä, aikaisemmin tehtyjä opinnäytetöitä. Opinnäytetöiden innoittamana päätin, että haluan tehdä toiminnallisen opinnäytetyön, joka jollain tavoin tukee eroperheiden lapsia. Oma kiinnostukseni satujen käyttämisestä lasten elämän eri kriisien käsittelyn välineenä ohjasi minua liittämään aiheeseeni näkökulman eroaiheisten satujen hyödyntämisestä. Vanhempien eron kohdanneille lapsille on kirjoitettu monia eroa käsitteleviä kirjoja, joiden tarkoituksena on lähestyä vaikeaa aihetta lapselle ominaisella ja turvallisella tavalla.

Kun olin saanut aiheeni määriteltyä, aloin pohtia, miten toteuttaisin opinnäytetyöni toiminnallisen osuuden. Erilaisia vaihtoehtoja olivat muun muassa erolasten vertaistukiryhmän ohjaaminen, tiedottavan näyttelyn järjestäminen kirjastoon ja lopulta valitsemani oppaan tekeminen. Valitsin opinnäytetyöni tuotokseksi oppaan, koska halusin opinnäytetyöni kautta välittää tietoa satujen käytöstä erolasten tuen välineenä. Oppaan kautta minulla on mahdollisuus välittää tietoa satujen hyödyntämisestä erosta keskustelua helpottavana menetelmänä ja tavoittaa mahdollisimman monia siitä hyötyviä vanhempia. Määrittelyvaiheessa korostuivat opinnäytetyön aiheen, tavoitteiden ja käytettävien menetelmien rajaaminen toimivaksi kokonaisuudeksi, aikataulun suunnittelu, aiheeseen liittyvään teoriaan tutustuminen sekä opinnäytetyön toiminnalliseen osuuteen osallistuvien erovanhempien tavoittaminen.

Sain opinnäytetyöni aiheesta positiivista palautetta ja kannustusta työn tekemiseen eri yhdistyksiltä, joihin olin yhteydessä prosessin käynnistyessä. Halusin osallistaa opinnäytetyöni toiminnalliseen osuuteen, eli oppaan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin, eroperheiden vanhempia, joiden käyttöön valmis opas on tarkoitettu. Osallistaminen ja osallistuminen ovat käsitteinä hyvin lähekkäisiä. Osallistamisessa oleellista on se, että osallistujalla on mahdollisuus tehdä valintoja ja vaikuttaa siihen, mihin suuntaan toiminnassa edetään. Osallistamisen subjektina, eli kokijana ja tekijänä on toimija, joka osallistuu toimintaan. Lisäksi osallistamiseen vaikuttaa joku ulkopuolinen taho, joka osallistaa, eli tarjoaa mahdolli-

suuksia ja ohjaa toimijoita osallistumaan. (Toikko & Rantalainen 2009, 90.) Tavoitteenani oli, että tekemällä yhteistyötä ihmisten kanssa, jotka ovat omakohtaisesti kokeneet tai juuri tällä hetkellä sellaisessa elämäntilanteessa, jossa oppaasta olisi heille konkreettista hyötyä, oppaasta tulisi mahdollisimman toimiva ja käyttäjälähtöinen.

Kevään 2015 aikana otin yhteyttä eri toimijoihin, joiden kanssa voin mahdollisesti tehdä yhteistyötä opinnäytetyöni prosessin aikana. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Joensuun toimistolla, samoin kuin Joensuun Pelastakaa Lapset ry:ssä ja ViaDian alla toimivassa Lähiötalossa oltiin kiinnostuneita opinnäytetyöprojektistani. Yhteyshenkilöni kyseisissä toimipaikoissa lupasivat välittää tietoa työntekijöilleen ja asiakkailleen, jotka olisivat mahdollisesti halukkaita toimimaan mukana oppaan tuottamisessa. Välitin tietoa opinnäytetyöstäni myös esimerkiksi Pasin kaksi kotia- erokirjan Facebook-sivuilla sekä MLL:n Vanhempien Netti-keskustelufoorumilla. Kesän aikana huomasin, ettei oppaan tuottamiseen osallistettavien vanhempien löytäminen ole niin helppoa, kuin aluksi kuvittelin. Esimerkiksi Mannerheimin lastensuojeluliiton eroryhmässä ei ollut tällä hetkellä perheitä, joilla olisi ollut pieniä lapsia. Eroryhmän vetäjä toi myös ilmi, ettei useimmilla erotilanteessa olevilla vanhemmilla ole juuri sillä hetkellä motivaatiota ja voimavaroja lähteä mukaan minkäänlaiseen ”ylimääräiseen” toimintaan, sillä he pystyvät vain keskittymään pitämään arjen kasassa ja huolehtimaan perheen perustarpeista. Tätä en ollut osannut ottaa prosessia suunnitellessani huomioon.

Elokuussa 2015 yritin vielä kerran uudelleen tavoittaa vanhempia ottamalla yhteyttä eri toimijoihin, kenen kautta uskoin tavoittavani kohderyhmään kuuluvia ihmisiä. Pyysin apua myös tutuilteni, jos he sattuisivat tuntemaan ketään pienten lasten vanhempia, jotka ovat eronneet ja haluaisivat osallistua opinnäytetyöni tekemiseen. Loppujen lopuksi sain tuttavieni avustamana osallistettua mukaan kolme eronnutta äitiä, joilla on alle koulu-ikäisiä lapsia. En tuntenut naisia aikaisemmin, eivätkä he myöskään tunteneet toisiaan ennen opinnäytetyöprojektiin osallistumista. Työvälineeksi minun ja naisten välille valikoitui sosiaalisen median keskusteluryhmä WhatsApp- pikaviestinsovelluksessa. Naisten asuessa eri puolilla Suomea, puhelimen välityksellä he olivat helposti tavoitettavissa ilman tiukoihin aikatauluihin sitoutumista.

6.2 Suunnittelu

Suunnittelu on projektin onnistumisen kannalta yksi tärkeimmistä vaiheista, johon tulee varata tarpeeksi aikaa. Suunnitteluvaiheessa projektin tavoitteita syvennetään ja selkeytetään. Projektin suunnittelu sisältää projektikokonaisuuden suunnittelun, ei itse projektin aikana tapahtuvia tarkennuksia ja yksityiskohtien suunnittelua. Suunnittelun lähtökohtina ovat projektin tavoitteet, budjetti, aikataulu, tekijät ja toimintatapa. Hyvä suunnitelma lisää tehokkuutta, kun erilaiset odotusajat voidaan minimoida ja resurssit käyttää tehokkaasti hyödyksi. Kun projektisuunnitelmaan on kirjattu, mitä projektissa tehdään ja mitä sen lopputuloksena syntyy, myös epävarmuus vähenee ja projektin kokonaiskuva ja sen eteneminen hahmottuvat projektiin osallistuville helpommin. (Kettunen 2009, 54—55, 93—94.)

Kuten aiemmin todettiin, määrittelyvaihe voi olla osa suunnitteluvaihetta ja myös tässä opinnäytetyöprosessissa vaiheet limittyivät päällekkäin. Ajallisesti määrittelyvaiheen voidaan katsoa kestäneen kauan, syksystä 2014 kesään 2015. Tuohon vaiheeseen sisältyi myös paljon suunnitteluvaihetta valmistelevaa toimintaa, kuten tavoitteiden ja käytettävien menetelmien selkiyttämistä sekä opinnäytetyön tekemiseen osallistettavien vanhempien etsimistä ja tavoittamista. Määrittely- ja suunnitteluvaiheita on vaikea erottaa toisistaan, sillä suunnitteluvaiheessa jouduin palaamaan määrittelyvaiheeseen ilmenneisiin kysymyksiin ja muuttamaan sekä täydentämään käytettäviä menetelmiä niin, että ne tukevat prosessin toteutumista. Määrittely- ja suunnitteluvaiheessa kirjasin työtäni ohjaavat suunnitelmani ylös opinnäytetyösuunnitelmaan. Suunnitelman pohjalta oli helppo lähteä toteuttamaan yhteistyötä työskentelyyn osallistuvien eroäitien kanssa ja ruveta suunnittelemaan opinnäytetyöni tuotosta eli opasta.

Osallistin opinnäytetyöni tuotoksen tuottamiseen kolme eron kokenutta naista, joilla on 3—14-vuotiaita lapsia. Käytän heistä tässä tekstissä yhteistä nimitystä toimijat. He sitoutuivat opinnäytetyöprojektiin ja sen toimintaan allekirjoittamalla laatimani sopimuksen (Liite 1). Tavoitteenani oli saada toimijoilta kokemuksia satujen käytöstä lapsen kanssa vanhempien erosta keskustelun tukena sekä tietoa siitä, millaista tietoa he oppaan kohderyhmän edustajina siihen kaipaavat.

Naiset asuvat eri puolella Suomea, joten loin työskentelyämme helpottaakseni meille yhteisen, suljetun keskusteluryhmän älypuhelinien pikaviestinpalvelu WhatsAppiin. WhatsApp Messenger sovelluksessa keskustelua käydään lisäämällä viestiketjuun oma viesti, kuva, ääniviesti tai video (WhatsApp Inc., 2016). Keskustelussa tunteiden välittämisen tukena voidaan käyttää myös emoji-kuvakkeita, jotka kuvaavat esimerkiksi surua, iloa tai hämmennystä. Suljetussa, meidän neljän henkilön välisessä ryhmässä pystyimme keskustelemaan ilmaisilla, puhelimella lähetettävillä viesteillä luottamuksellisesti ja vaivattomasti. Ryhmäkeskustelu voidaan menetelmänä rinnastaa ryhmähaastatteluun. Valtonen (2005) määrittelee ryhmäkeskustelun järjestetyksi keskustelutilaisuudeksi, jossa vapaamuotoisesti, ryhmän vetäjän ohjaamana keskustellaan tietystä aiheesta. Ryhmän vetäjä nostaa esiin olennaisia teemoja osallistujien kommentoitavaksi kysymysten avulla ja ohjaa näin keskustelua kohti tavoitteita. (Valtonen 2005, 223—224.)

Elokuun lopussa otin toimijoihin yhteyttä ja pyysin heitä liittymään keskusteluryhmään. Pohjustin alkavaa toimintaa kertaamalla heille, mitä meidän on työskentelyn kautta tarkoitus saavuttaa ja kuinka työskentely tulee etenemään. Jokainen heistä kertoi työskentelyn alussa jotain itsestään, elämäntilanteestaan ja siitä, miksi oli lähtenyt mukaan tähän opinnäytetyöprojektiin. Naisten välinen vuorovaikutus oli luontevaa ja he lähtivät mukaan keskusteluihin avoimesti. Samanlainen elämäntilanne ja samaistuttavat kokemukset eroperheen arjesta antoivat aiheen käsittelylle hyvät lähtökohdat. Ryhmän vetäjänä pyrin viemään keskustelua haluamaani suuntaan ja sitä varten hahmottelin ryhmäkeskustelun ohjaamisen tueksi aihe- ja kysymyslistan (Liite 2).

Kysymyslista on jaettu neljään eri teemaan, joista ensimmäisen on tarkoitus johdatella toimijoita käsiteltävään aiheeseen ja auttaa heitä muistelemaan omaa erokokemustaan ja eron käsittelyä lapsen kanssa. Toisen keskusteluteeman tehtävänä on herätellä toimijoita lapsen kanssa toteutettavia lukuhetkiä varten, käsitellen toimijoiden suhdetta eroaiheisiin lastenkirjoihin. Olen kirjannut ylös kysymyslistaan myös alustavan ohjeistuksen lukuhetkien toteuttamiseksi, jonka pohjalta ohjeistin äidit kokeilemaan satujen käyttöä. Lisäksi listassa on

apukysymyksiä erokirjojen käyttökokemuksien kuvaamista varten sekä kysymyksiä, joiden avulla suunnittelin oppaaseen tulevaa sisältöä.

7 Eroäitien osallistaminen oppaan tuottamiseen

Projektin toteutusvaihe aloitetaan, kun suunnitelmat ovat valmiina. Tämän jälkeen projekti etenee tehdyn projektisuunnitelman mukaan. Käytännössä tämä ei aina toteudu ja onkin hyvä varautua siihen, että projektit elävät ja esiin voi tulla tilanteita, joissa suunnitelmia pitää muuttaa tai ainakin täydentää. Toteutusvaiheen tuloksena syntyy projektisuunnitelmassa kuvattu tuotos. (Kettunen 2009, 44.) Opinnäytetyön toteutusvaiheessa tuotin ”Kahden kodin tarinoita”-oppaan vanhemmille lapsen kanssa erosta keskustelun tueksi, yhdessä työskentelyyn osallistuneiden eronneiden äitien kanssa. Tiedonhankinnanvälineenä opinnäytetyössä toimi sosiaalisen median suljettu ryhmä, jonka välityksellä kävimme toimijoiden kanssa ryhmäkeskustelua viestein aiheen ympärillä syyskuun ajan, viikoilla 36—40. Johdin keskustelua esittämällä heille kysymysrunгон (Liite 2) pohjalta kysymyksiä ja keskusteluaiheita, joihin pyysin heiltä kommentteja. Keskustelu eteni toimijoiden kommentoidessa aiheita ja toistensa viestejä sekä esittämällä aiheesta omia pohdintojaan ja mielipiteitään. Yhdelle teemalle oli varattu aikaa noin viikko, jonka aikana toimijat kommentoivat keskustelua omaan tahtiinsa, kuitenkin lähestulkoon viikon jokaisena päivänä. Kirjasin keskusteluista ylös opinnäytetyön kannalta oleellisia huomioita ja tein keskusteluista muistiinpanoja. Keskusteluihin osallistumisen lisäksi toimijat kokeilivat satujen käyttöä käytännössä, lukemalla eroaiheisia kirjoja yhdessä lastensa kanssa, niin sanotuissa lukuhetkissä.

7.1 Kokemuksia erosta

Toimijat liittyivät keskusteluryhmään elokuun lopussa, jolloin he esittelivät itsensä kertomalla hieman omasta elämäntilanteestaan, perheestään ja taustoistaan

muille. Ryhmäkeskustelun ensimmäinen viikko, viikko 36, oli varattu keskustelulle toimijoiden omista erokokemuksista. Tarkastelin aihetta erityisesti siltä kannalta, kuinka he kokivat eron vaikuttaneen lapseen. Pyysin heitä kertomaan omia kokemuksiaan lapsiperheen erosta. He keskustelivat siitä, miten olivat kertoneet lapsille erosta, olivatko he kokeneet erosta keskustelun lasten kanssa hankalaksi ja kuinka lapset olivat reagoineet vanhempiensa eroon. Toimijoiden perheissä on yhdestä neljään 3—14-vuotiasta lasta. Kaksi toimijoista erosi avioliitosta, yksi avoliitosta. Aikaa eroista oli syyskuussa kulunut 9 kuukaudesta kolmeen vuotta. Kaikki kolme äitiä ovat jääneet asumaan entiseen asuntoon lastensa kanssa ja lapset näkevät isiään säännöllisesti. Toimijoista kaksi kertoi eron olleen yhteinen päätös lasten isän kanssa. Toimijat olivat yksipuolisesti sitä mieltä, että ero oli helpottanut perheen tilannetta. Lasten kannalta tilanne oli jokaisessa perheessä toimijoiden mielestä parempi, sillä nyt heidän ei tarvinnut enää kuunnella vanhempien riitelyä ja kärsiä vanhempien välisistä ristiriidoista, joiden ratkaisemattomuus oli kaikissa tapauksissa eron päällimmäisenä syynä.

Kahdessa perheessä erosta oli kerrottu lapsille yhdessä isän kanssa, niin että lapsi ymmärtää isän muuttavan pois. Yhdessä perheessä lapsi oli ollut eron sattua niin pieni, ettei hänen kanssaan oltu keskusteltu asiasta sillä hetkellä, kun ero tapahtui. Eräs toimijoista kuvasi, että erosta lapsille kertominen oli ollut hänelle hankalaa ja että hänen lapsensa olivat reagoineet kuulemaansa itkemällä. Toinen eroäiti kertoi, että hänelle hankalinta oli ollut se, kun lapsi oli sulkeutunut omiin oloihinsa ja huoneeseensa, eikä hän ollut osannut auttaa ja helpottaa hänen pahaa oloaan.

Lapsen erosta selviytymisen tukemiseksi äidit olivat keskustelleet lastensa kanssa tulevista muutoksista, pyrkineet säilyttämään hyvät välit lasten isään ja yrittäneet välttää lapsia muilta suurilta muutoksilta elämässä eron tapahtuessa. Keskustelun tukena he eivät olleet käyttäneet mitään apukeinoja tai -välineitä. Toimijat kokivat, että erosta keskustelu lapsen kanssa ei ole helppoa ja tiedostivat

eron aiheuttavan lapsessa paljon erilaisia tunteita, joita vanhemman tulisi osata käsitellä lapsen kanssa.

Seuraavan viikon keskustelun teema viritteli toimijoita lukuhetkiin. Erokokemusten lisäksi halusin tietää, olivatko toimijat tietoisia, että lapsille on kirjoitettu monia vanhempien eroa käsitteleviä kirjoja, joista voisi olla heidän tilanteessaan hyötyä. Yksi kolmesta kertoi olevansa tietoinen, että aiheeseen liittyviä täsmäkirjoja on olemassa, mutta hänkään ei ollut lukenut niitä. Niinpä pyysin toimijoita tällä viikolla tutustumaan erilaisiin lapsille suunnattuihin eroaiheisiin kirjoihin esimerkiksi kirjastossa, kirjakaupassa ja internetissä sekä halutessaan valitsemaan niistä valmiiksi jonkun itseään puhuttelevan teoksen tulevan viikon lukuhetkiä varten.

Vaikkei toimijoilla ollut aikaisempaa kokemusta satujen käytöstä lapsen kanssa keskustelun tukena, he kokivat, että olisivat kaivanneet avukseen jotain, jonka avulla lapselle olisi ollut helpompi selventää perheen tilannetta. Erään äidin mukaan hänen lapsensa oli eron tapahtuessa hyvin sulkeutunut ja omissa maailmoissaan ja häneen oli ollut hyvin vaikeaa saada kontaktia. Toimija pohti, että sadut ja niiden lukeminen yhdessä olisivat voineet toimia lapsen kanssa pelkkää keskustelua paremmin ja lapsen olisi ehkä ollut helpompi puhua tunteistaan ja pahasta olostaan, joka oli äidin mukaan ilmeinen.

7.2 Lukuhetket

Ryhmäkeskusteluihin osallistumisen lisäksi pyysin toimijoita lukemaan lastensa kanssa itse valitsemansa vanhempien eroa käsittelevän satukirjan- tai kirjoja. Kirjan valintaan oli heidän kohdallaan vaikuttaneet oman lapsensa persoonallisuuden ja iän huomioiminen. Yksi toimijoista oli valinnut pojalleen luettavat kirjat erityisesti niissä seikkailevan poikapuolisen hahmon takia. Aikaa lukuhetkien toteuttamiselle oli varattu yksi viikko, jonka aikana he lukivat lastensa kanssa vapaavalintaisen määrän satuja. Yhdessä perheessä äiti luki lapselleen viikon aikana yhden kirjan, toisissa kaksi. Lukuhetkien aikana luetut teokset olivat Esko Rinnevuoren (2012) Pasin kaksi kotia, Maisa Tonterin (2011) Okko oravan

kaksi pesää, Célice Eyenin (2005) kirjoittama Pikkusuden kaksi kotia, Grahnin ja Pieposen (2009) Siili ja taikakorut sekä Melanie Wahlsin (2013) Minulla on kaksi kotia. Äidin ja lasten välisiin lukuhetkiin osallistui yhteensä viisi 4—10-vuotiasta lasta. Kahdessa perheessä lukuhetkissä olivat mukana kaksi lasta ja äiti, yhdessä perheessä äiti kahdestaan lapsensa kanssa. Yhden toimijan yläasteikäinen lapsi ei osallistunut lukuhetkiin yhdessä sisarusten kanssa, mutta hän oli tutustunut omatoimisesti kahteen nuorille suunnattuun teokseen, joita olivat Hannu Mäkelän (2005) Miisan uusi perhe ja tarina Millasta teoksessa Millan äiti ja isä eroavat- miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa (Niemelä & Kääriäinen 2008.) Myöskään yhden toimijan juuri kolme vuotta täyttänyt kuopus ei osallistunut lukuhetkeen.

Lukuhetkien jälkeen pyysin toimijoita jakamaan kokemuksiaan niistä ja eroaiheisten kirjojen käytöstä käytännössä. Heidän kokemuksensa lasten kanssa toteutetuista lukuhetkistä olivat myönteisiä. He kaikki olivat sitä mieltä, että satujen käyttö keskustelun tukena on toimiva keino käsitellä lapsen kanssa hankalia aiheita. Kahdessa perheessä lapset olivat saaneet valita luettavat kirjat itse, yhdessä perheessä äiti oli valinnut luettavan kirjan lapsen puolesta. Lukuhetkien aikana lapset olivat keskittyneet kirjaan hyvin ja olleet kiinnostuneita tarinasta. Kaikki lapset olivat halunneet kuulla tarinan myös toisena iltana. Sadun lukemisen jälkeen yksi äideistä oli tarkastellut lapsen kanssa kirjan kuvia, ja piirtänyt sen jälkeen lapsen kanssa kuvat tarinan perheestä ja lapsen omasta perheestä. He olivat keskustelleet muun muassa erilaisista perheistä ja siitä, miten tarinassakin hahmon perheeseen kuului äiti ja isä, vaikka isä asuikin muualla.

Lukuhetkien jälkeen toimijat pohtivat keskusteluryhmässä muun muassa sitä, kuinka tärkeää on, että lukemiselle varataan riittävästi aikaa ja rauhallinen tila. Vanhemman on sitouduttava olemaan lapselle kirjan lukemisen ajan täysin läsnä ja jätettävä esimerkiksi puhelin tai muut häiriötekijät tilan ulkopuolelle. Eräs toimijoista kommentoi, että sadun lukeminen ja aiheesta keskusteleminen lapsen kanssa lukuhetken jälkeen tuntui hänestä luontevalta ja helpommalta, kun hän oli ensin itse tutustunut kirjaan. Toimijat pitivät tärkeänä, että he olivat tutustuneet

teoksiin etukäteen, edes hieman selailemalla niitä ja yrittäen hahmottaa kirjan sanomaa ensin omassa päässään.

Sadun edetessä osa lapsista oli kysellyt äideiltä satua tarkentavia kysymyksiä kuten: ” Miksi tuo (hahmo) on surullisen näköinen?” tai ”Minne se sen isä lähti?” jolloin he selittivät lapselle tarinaa omin sanoin. Eräs toimijoista oli kysellyt sadun lukemisen jälkeen lapselta hänen lempikohtaansa tarinassa ja siitä, mikä sadussa oli parasta. He olivat myös seuraavana päivänä piirtäneet lapsen kanssa yhdessä kuvia lapsen ja sadun hahmon perheestä ja miettineet, mitä samaa kuvissa on.

Pyysin toimijoita pohtimaan myös, millaisessa tilanteessa he näkevät satujen käytön lapsen kanssa hyödyllisenä. Toimijoiden mukaan he kokivat satujen käytön erityisen toimivaksi silloin, kun lapset eivät itse olleet osanneet määritellä kokemiaan tunteita tai kertoa ääneen mieltä askarruttavia asioita. Saduissa seikkailevat hahmot kokivat eron takia monia tunteita, kuten surua, kiukkua, hämmennystä, pettymystä, jännitystä ja pelkoa. Toimijat pohtivat, että satujen avulla lapsi oppii hahmottamaan paremmin niitä tunnetiloja, joita hän eron aikana kokee ja huomaa ne ikään kuin oikeutetuiksi tai sallituiksi. Jos sadun hahmo voi kokea niitä, niin silloin myös lapsen on sallittua kokea noita tunteita. Eräs äiti kertoi huomanneensa, että sadun kautta lapsi huomasi tarinan hahmon olevan samanlaisessa tilanteessa kuin hän itse tai että hahmo oli kohdannut samankaltaisia asioita kuin hän. Lapsen äiti totesi: ”Lukiessani kirjaa huomasin, kuinka lapsi selvästi jäi pohdiskelemaan satua ja huomasi siinä ehkä samoja asioita kuin meidän perheessä.” Äiti koki, että sadun lukeminen oli mahdollisesti auttanut lasta hyväksymään oman tilanteensa paremmin. Toimijoiden kokemusten ja pohdintojen kautta sain vahvistusta opinnäytetyöni tarpeellisuudelle ja oppaan merkityksellisyydelle. Myös oppaaseen päätyneet

käytännön vinkit on koottu näiden toimijoiden lukuhetkistä saamien oivallusten ja kokemusten pohjalta.

7.3 Oppaan suunnittelu ja toteutus

Lukuhetkien toteuttamisen jälkeen aloimme keskittyä enemmän itse oppaan suunnitteluun. Pohdimme yhdessä, miten eri tavoin satuja voidaan hyödyntää lasten kanssa erosta keskustellessa ja millaista tietoa he eronneina vanhempina haluaisivat suunnittelemastamme oppaasta saada. Keskusteluista ja niiden pohjalta saamani aineiston, eli ylös kirjaamieni muistiinpanojen pohjalta erottui teemoja, joiden avulla sain hahmoteltua oppaan teoria-osioiden aiheet.

Toimijat keskustelivat paljon siitä, miten heidän lapsensa olivat tahoillaan reagoineet eroon ja kuinka hankalaa vanhemman on huomata lapsen paha olo. Keskusteluissa toistuvana teemana oli vanhemman huoli ja kykenemättömyys reagoida eron lapsessa aiheuttamiin tunnereaktioihin, kuten ”kiukkuun ja raivoamiseen”, ”riehumiseen” tai ”sulkeutuneisuuteen” ja toisaalta ”jatkuvaan huomionhakuisuuteen ja läheisyydenkaipuuseen”. Keskusteluista kirjaamistani huomioista kävi ilmi, että toimijat kaipasivat erityisesti tietoa siitä, miten vanhempien ero vaikuttaa lapsen tunne-elämään sekä miten ja millä keinoin vanhemmilla on mahdollisuus tukea lasta. Lisäksi he halusivat saada enemmän tietoa siitä, miten satujen lukeminen auttaa lasta eron käsittelyssä sekä millaisia erilaisia eroa käsitteleviä kirjoja lapsille on olemassa. Keräsin oppaaseen tulevan tarpeenmukaisen tiedon kirjallisuuden eri teorialähteistä ja kokosin ne oppaaseen osioiden ”Lapsi ja ero”, ”Lapsen tukeminen”, ”Sadut lohduttajana” ja ”Miten sadut auttavat lasta”, alle. Toimijat ehdottivat, että oppaaseen tulisi myös konkreettisia vinkkejä siitä, miten satuja voi käyttää lapsen kanssa keskustelun tukena, joten oppaasta löytyy osio, jossa on kerrottu käytännön vinkkejä vanhemman ja lapsen yhteisiin lukuhetkiin. Vinkit ja neuvot satujen käyttöön on yhdistelty teorialähteiden

ja toimijoiden omien kokemusten pohjalta, joita he pohtivat lastensa kanssa toteutettujen lukuhetkien jälkeen.

Yksi toimijoista pohti ryhmäkeskusteluissa, olisiko oppaaseen mahdollista saada jokin tehtävä tai harjoitus lapsille, jonka he voisivat tehdä yhdessä vanhemman kanssa tai kopioida sen oppaasta toisaalle. Idea tehtävästä tai harjoituksesta sai kannatusta myös muilta toimijoilta ja tämän toiveen pohjalta lähdimme yhdessä pohtimaan ja suunnittelemaan sitä, millainen tehtävä voisi mahdollisesti olla. Etsin internetistä (mm. Pesäpuu.fi) esimerkkejä lapsille tehdyistä harjoituksista, välineistä ja tehtävistä, jotka opinnäytetyöni tavoitteiden mukaisesti tukevat kriisin lapselle aiheuttamien tunteiden käsittelyä tai tukevat lasta muiden vaikeiden aiheiden käsittelyssä. Kysyin myös toimijoilta ehdotuksia valittavasta harjoituksesta, mutta he eivät osanneet itse ehdottaa konkreettisia esimerkkejä. Valitsin löytämieni esimerkkien pohjalta vaihtoehtoiksi oppaaseen liitettäväksi tehtäväksi kolme erilaista vaihtoehtoa. Vaihtoehtoina olivat tunnekortit, jotka vanhempi voisi leikata tai kopioida oppaasta irti ja käyttää lapsen kanssa tunteiden sanoittamisen apuna, verkostokartta lapsen perheestä ja elämän tärkeistä ihmisistä täytettäväksi yhdessä vanhemman kanssa ja lapsen sadutusharjoitus annetuista aiheista.

Eniten kannatusta toimijoiden keskuudessa sai vanhemman kanssa yhdessä täytettävä verkostokartta. Toimijat nimesivät harjoituksen nimellä ”Minun perheeni”. Pyysin heitä pohtimaan, mitä eri osa-alueita he haluavat verkostokarttaan näkyviksi ja he päätyivät keskinäisessä ryhmäkeskustelussaan siihen, että verkostokartassa olisi hyvä olla kaksi osiota: perhe sekä lapsen kaverit ja muut elämän tärkeät ihmiset. Verkostokartan muodoksi he ehdottivat perinteistä ympyrää ja siihen merkittävien henkilöiden merkitsemistä pienemmillä ympyröillä. Toimijat kokivat, että harjoituksessa ei ole tarpeen korostaa sukupuolia erilaisilla kuvioilla, kuten joissakin vastaavissa tehtävissä on tapana. Näiden tietojen pohjalta muotoilin verkostokartan mallin Word kirjoitusohjelmalla.

Kokosin oppaaseen myös kirjalistan esimerkkikirjoista, joita lapsille on kirjoitettu vanhempien eron käsittelyn tueksi. Hain teoksia Pohjois-Karjalan alueen kirjastojen yhteisestä Vaarakirjastot-verkkokirjaston Oiva-tietokannasta

hakusanalla ”avioero”. Aineistolajia rajasin kirjoihin, lasten- ja nuortenkirjoihin ja julkaisuvuoden mukaan vuoden 1990 jälkeen ilmestyneisiin teoksiin. Hakutulos tuotti 52 osumaa, joista valitsin oppaaseen 15 lastenkirjaa ja seitsemän nuorisokirjallisuuden alle luokiteltua kirjaa. Tutustuin teoksiin henkilökohtaisesti lukemalla ne läpi ja kirjaamalla jokaisesta kirjasta ylös huomioita. Kirjojen tuli olla hyvän erokirjan kriteerien mukaisesti lasta puhuttelevia ja helposti samaistuttavia sekä selkeästi ja riittävän yksinkertaisesti kirjoitettuja (Heikkilä-Halttunen 2010, 262,266). Valitsin kirjalistaan tyyliltään erilaisia teoksia, joista yhtä lukuun ottamatta kaikki on kirjoitettu 2000-luvun puolella. Uudemmat teokset olivat mielestäni ajanmukaisempia ja toimivampia. Lisäksi niiden kieli ja kuvitus oli houkuttelevampaa kuin vanhempien, esimerkiksi parikymmentä vuotta sitten kirjoitettujen teosten. Saduista toisissa korostuu lohdullisuus ja lapsen samaistuminen tarinan hahmoihin kun taas toisissa vaikeita asioita käsitellään huumorin tai satumaailmaan kuuluvia kummallisuuksia tai esimerkiksi vahvasti lapsen omaa näkökulmaa ja kokemusta hyödyntäen. Osassa kirjoista ero on jo tapahtunut ja osassa eroprosessi kuvataan tarinan edetessä. Toimijoiden lastensa kanssa lukemat kirjat löytyvät myös listasta.

8 Prosessin päättäminen ja opinnäytetyön arviointi

Projektin viimeinen vaihe on projektin päättäminen, joka sisältää projektin loppuraportoinnin, projektiorganisaation purkamisen ja jatkoideoiden esille tuomisen. Uudet tarpeet ja ajatukset jatkossa tarvittavista töistä tulee kirjata ylös seuraavien projektien pohjaksi. Lopuksi projektin tulokset julkistetaan ja luovutetaan tilaajalle, jos projektilla sellainen on ollut. (Kettunen 2009, 45,182.)

Osana opinnäytetyöprosessin päättämistä oli loppuarviointi. Opinnäytetyön arviointi käsittää opinnäytetyöprosessin tuloksena syntyneen tuotoksen arvioinnin sekä koko opinnäytetyöprosessin arvioinnin. Arvioinnin kriteereinä ovat opinnäytetyölle asetettuihin tavoitteisiin vastaaminen, tulosten uutuusarvo, työn hyödynnettävyys työelämässä sekä työn sovellettavuus ja merkittävyys.

Opinnäytetyöprosessia arvioitaessa tarkastellaan työskentelyn suunnitelmallisuutta ja prosessin hallintaa, jäsentelyä ja mahdollisista ongelmista selviytymistä. (Karelia- ammattikorkeakoulu 2015.)

8.1 Tuotoksen esittely

Toiminnallisen opinnäytetyöni tuotoksena syntyi yhdessä eroäitien kanssa suunniteltu opas. Oppaan nimeksi valikoitui ”Kahden kodin tarinoita- opas vanhemmille lapsen kanssa erosta keskustelun tueksi”, sillä nimen haluttiin kuvastavan osuvasti oppaan sisältöä ja että siitä tulee heti selville, kenelle opas on kohdennettu. Idea nimestä lähti toimijoiden kanssa käydystä keskustelusta, jossa heidän huomionsa kiinnittyi siihen, että monien aiheeseen liittyvien lasten kirjojen nimessä on käytetty termiä ”kaksi kotia”. Eroperheiden lapsia kuvataan usein kahden kodin lapsiksi, (mm. Mäkijärvi 2014) joten siinäkin mielessä nimi on osuva ja aiheeseen johdatteleva.

Opas on taitettu vihon malliseksi ja siinä on yhteensä yksitoista sivua (A5). Ensimmäiseltä sivulta löytyvät saatesanat, jossa on kerrottu oppaan tarkoituksesta ja sisällöstä. Oppaassa on neljä teoria-osuutta, jotka ovat ”Lapsi ja ero”, ”Lapsen tukeminen”, ”Sadut lohduttajana” ja ” Miten sadut auttavat lasta”. Teoria-osuuksissa on tietoa eron vaikutuksista lapseen ja tunne-reaktioista, joita muutokset perheen suhteissa voivat lapsessa aiheuttaa sekä tietoa siitä, kuinka vanhemmat parhaiten voivat tukea lasta sopeutumaan uuteen elämäntilanteeseen. Lisäksi oppaasta löytyy tietoa siitä, millä tavoin lapsille suunnatut, vanhempien erosta kertovat sadut, voivat auttaa ja tukea lasta erosta selviytymisessä. Oppaaseen on myös koottu satujen käyttöä tukevia vinkkejä, joiden avulla vanhemmat ja lapsi voivat saada lukuhetkestä enemmän irti. Tässä osiossa esiin tulee erityisesti projektissa mukana olleiden ero-äitien näkökulma, sillä vinkit on koottu yhdistelleen heidän omia kokemuksiaan ja teorian tietoa.

Oppaan lopussa on ”Minun perheeni”- verkostokarttatehtävä lapselle vanhemman kanssa yhdessä täytettäväksi. Karttaan sijoitetaan lapsen elämän tärkeät

ihmiset, sitä lähemmäksi lapsen omaa, kartan keskellä olevaa paikkaa, mitä lähemmäksi lapsi henkilöt kokee. Kartta on jaettu kahteen osioon: perhe sekä kaverit ja lapsen elämän muut tärkeät ihmiset. Viimeisiltä sivuilta lukija näkee kirjalliset valikoiduista, aihetta käsittelevistä kirjoista lapsille vanhemman kanssa yhdessä luettavaksi sekä koulu-ikäisille lapsille itsenäisesti luettavaksi. Lisäksi oppaan takakannessa on lueteltu muutamia teoksia, joista vanhemmat voivat saada tarvitsemaansa tietoa eron käsittelyn tueksi.

8.2 Tuotoksen arviointi

Arvioin oppaan toteutuksen onnistumista ja sen toimivuutta käytännössä keräämällä palautetta oppaan kohderyhmään kuuluvilta käyttäjiltä, eli eroäideiltä, jotka olivat mukana myös oppaan suunnitteluprosessissa. Ensimmäinen versio oppaasta oli valmis lokakuun puolivälissä, jolloin lähetin sen toimijoille sähköpostilla, arvosteltavaksi väli-arviota varten. Keräsin heiltä vapaata palautetta ja mielipiteitä esimerkiksi oppaaseen piirtämääni kuvitukseen, tekstin asetteluun, oppaan selkeyteen, kokoon ja pituuteen liittyen. Lisäksi pyysin heitä arvioimaan, onko opas sisällöltään sellainen kuin he olivat toivoneet ja vastaako se heidän tarpeitaan. He myös testasivat verkostokartta-harjoituksen toimivuutta täyttämällä kartan yhdessä lapsiensa kanssa. Heidän mukaansa oppaassa oli riittävästi tietoa eikä se kokonaisuutena ollut liian pitkä ja puuduttava lukea. Se oli heidän mielestään kiinnostusta herättävä ja vastasi niihin kysymyksiin, joihin he kokivat kaipaavansa tietoa. He kiinnittivät huomiota tekstiosioden kappaleiden pituuteen ja pyysivät, että muokkaisin niitä lyhemmäksi tai hajauttaisın tiedon useampaan osioon.

Toimijoilta saamani palautteen perusteella muokkasın oppaan teksti-osioita lyhemmäksi ja muutin tekstin asetteluja selkeämmäksi. Tein oppaaseen pyydetyt muutokset ja lähetin sen vielä kerran toimijoiden arvioitavaksi. Pyysin heitä kiinnittämään huomiota erityisesti oppaan selkeyteen, tekstin ymmärrettävyyteen sekä asiansisältöön. Luetutin oppaan myös muutamalla ulkopuolisella henkilöllä saadakseni kommentteja sen toimivuudesta myös henkilöiltä, jotka eivät ole olleet mukana tuotoksen tekemisessä. Pyysin heiltä vapaamuotoista palautetta

oppaan ulkonäköön, selkeyteen, tekstin sisältöön ja sen ymmärrettävyyteen sekä kiinnostavuuteen liittyen. Kun toimijat ja muut oppaan lukeneet henkilöt eivät keksineet enää mitään korjattavaa, tulostin oppaasta ensimmäiset viralliset versiot.

Palautteen perusteella lukijat pitivät siitä, että opas on tiivis paketti tietoa ja hyödyllisiä vinkkejä niille, jotka haluavat kokeilla satujen lukemista lapsen kanssa keskustelun tukena. Opasta arvioitiin sopivan pituiseksi, selkeäksi, mielenkiintoiseksi ja tarpeelliseksi. Vihkomainen malli, lyhyet tekstikappaleet sekä oppaan kuvitus tekivät oppaasta erään arvioijan mukaan ”helposti lähestyttävän” eli sen lukeminen oli helppoa ja mieluista aloittaa. Aihetta kuvailtiin mielenkiintoiseksi ja osalle arvioijista uudeksi ja nekin lukijat, jotka olivat tienneet, että lapsille suunnattuja erokirjoja on olemassa, kokivat saaneensa oppaasta uutta tietoa niiden käyttöön ja hyödyntämiseen liittyen. Verkostokartta-tehtävää ja listaa eroa käsittelevistä kirjoista pidettiin pääosin hyvänä ja opasta monipuolistavana lisänä. Yksi arvioija kyseenalaisti verkostokartta-tehtävän tarpeellisuuden ja hyödyn, mutta piti kirjalistaa hyvänä ideana. Itse arvioin opasta tarkastelemalla, että asiasisällöt vastasivat otsikkoja ja varmistamalla, että valmis opas vastasi sille alun perin asettamiani tavoitteita ja tarkoitusta.

Opinnäytetyöprosessini päättyi opinnäytetyöraportin kirjoittamiseen, sekä valmiiden tuotosten jakamiseen Mannerheimin lastensuojeluliiton eroryhmään. Lisäksi pyysin toimijoita antamaan opinnäytetyöprojektiin osallistumisesta palautetta ennen kuin suljin keskusteluryhmämme. Lähetin toimijoille lopuksi kirjeet, joissa kiitin heitä osallistumisesta ja joiden mukana oli myös valmis tuotos heille muistoksi. Mielestäni tuotos on onnistunut ja vastaa sille alun perin asetettuun tavoitteeseen eli tiedon tuottamiseen, vanhemmuuden tukemiseen sekä lapsen ja vanhemman eroista selviytymisen tukemiseen esittelemällä tuen välineenä sadut. Oppaassa näkyy myös sen suunnitteluun osallistuneiden ero-äitien näkökulmat ja ideat, mikä tekee siitä käyttäjälähtöisen ja antaa sille lisäarvoa. Tuotos on arvioitu selkeäksi ja mielenkiintoiseksi ja mielestäni se tuottaa osaltaan uutta tietoa yhdistämällä tiiviiseen pakettiin erolasten tukemisen, vanhemmille välineen lapsen kanssa vaikeasta asiasta keskusteluun ja sadut.

8.3 Opinnäytetyön prosessin arviointi

Opinnäytetyöni prosessi alkoi syksyllä 2014, jolloin aloin pohtia opinnäytetyöni aihetta ja ideoita vaihtoehtoja, mitä mahdollisesti voisin tehdä. Minulle oli melko alusta asti selvää, että haluan tehdä opinnäytetyöni yksin, omassa rytmissäni. Aikatauluni tuli olla melko joustava kevään 2015 harjoitteluvaihdon takia, sillä sinä aikana en pystynyt tekemään mitään opinnäytetyöni etenemisen eteen. Asetin tavoitteeksi, että opinnäytetyö olisi valmis helmikuun 2016 seminaariin.

Lähtökohtani opinnäytetyön tekemiseen oli avioerolasten tukeminen. Aluksi minulla oli paljon, jopa liikaa, ideoita siitä, mitä haluaisin opinnäytetyölläni saavuttaa. Ennen kuin pystyin etenemään prosessin suunnittelussa pidemmälle, minun tuli tehdä valintoja ja karsia esittämistäni ideoistani ylimääräiset pois, keskittyen yhteen, rajattuun päämäärään. Tulin siihen tulokseen, että tekemällä erovanhemmille oppaan, pystyn parhaiten vastaamaan tavoitteeseen lasten tukemisesta ja uuden tiedon tuottamisesta. Kun sain rajattua opinnäytetyöni aiheen ja määritellyä toteutettavan tuotoksen oppaaksi, pystyin tekemään prosessista jäsennellyn suunnitelman. Minulla oli selvä visio siitä, mitä prosessin aikana tulisi tapahtumaan, mutta kuten todettu, projektit elävät ja muutoksiin ja haasteisiin tulee varautua.

Kohdallani opinnäytetyöni suurimmaksi haasteeksi muodostui eronneiden vanhempien tavoittaminen ja heidän mukaan saamisensa projektiin. Otin yhteyttä moniin eri yhdistyksiin ja toimijoihin, jotka työskentelevät eronneiden perheiden kanssa ja pyysin heitä välittämään viestiä asiakkailleen. Tavoitteenani oli, että olisin aloittanut opinnäytetyön toiminnallisen osuuden kesä-heinäkuussa 2015, harjoitteluvaihtoni jälkeen, mutta koska en ollut tavoittanut toimijoita siihen mennessä, sen aloittaminen lykkääntyi. Lopulta luovuutta ja suhteita käyttämällä löysin projektiin mukaan innokkaita naisia, joiden kanssa työskentely eteni sujuvasti ja sain kurottua aikataulua kiinni. Opinnäytetyöni tuotos valmistui lokakuun lopussa, jonka jälkeen aloin kirjoittaa raporttia ja kuvausta opinnäytetyöni prosessista. Prosessin kuvauksen ja arvioinnin apuna minulla oli koko työskentelyn ajan pitämäni projektipäiväkirja.

Opinnäytetyöprosessin arvioinnin teki hankalaksi se, ettei minulla ollut projektissa toimeksiantajaa, joka olisi arvioinut prosessin toteutumista ja tavoitteisiin pääsemistä. Työskennellessäni yksin minulla ei luonnollisestikaan ollut työparin tukea päätöksenteossa tai mielipiteiden vaihdossa. Ryhmäkeskusteluissa projektissa mukana olleiden äitien kanssa pääsin kuitenkin vaihtamaan mielipiteitä, jakamaan ideoita ja saamaan tukea opinnäytetyöhön liittyvissä valinnoissa. Myös opinnäytetyöpalaverit antoivat uusia näkökulmia prosessin etenemistä edistäviin valintoihin.

Arvioisin opinnäytetyöprosessini onnistuneen melko hyvin haasteista huolimatta. Pidin kiinni tavoitteistani ja itselleni merkityksellisestä aiheesta, vaikka välillä prosessin onnistuminen näytti epävarmalta. Työskentelyni itsenäisesti oli tavoitteellista ja onnistuin saamaan prosessin päätökseen aikataulun mukaisesti. Työn toiminnallinen osuuden toteuttaminen ja yhteistyö toimijoiden kanssa sujui hyvin ja oli prosessin kannalta merkityksellistä. Työskentely toimijoiden kanssa oli mielestäni luontevaa ja onnistuimme tavoittamaan avoimen ja luottamuksellisen ilmapiirin, joka mahdollisti kokemusten ja ajatusten jakamisen. Toimijat kokeilivat satujen käyttöä kotona lastensa kanssa ohjeistamissani lukuhetkissä. Keskusteluryhmässä he käsittelivät eroon liittyviä kokemuksiaan, esittivät huomioita lasten kanssa järjestetyistä lukuhetkistä ja suunnittelivat ja arvioivat oppaan sisältöä. Keskusteluryhmässä minun rooliini oli toimia keskustelun johdattelijana ja eteenpäin viejänä sekä samalla varmistaa, että keskustelu pysyy aiheessa. Muutoin toimijoiden osallistuminen oli melko itsenäistä ja vapaata, mistä huolimatta jokaisen sitoutuminen näkyi aktiivisena osallistumisena.

Lisäarvoa opinnäytetyölleni antaa se, että ryhmäkeskusteluiden kautta eronneet äidit kokivat saavansa vertaistukea, kun he pääsivät säännöllisesti jakamaan kokemuksiaan eroon liittyvistä teemoista, joita projektin aikana käsitelimme. Alkujaan en ollut osannut odottaa tällaista vertaistuen näkökulmaa mukaan prosessiin, mutta lopulta se palautteiden perusteella näyttäytyi melko vahvanakin elementtinä. Työskentelytavaksi keskusteluryhmän valitseminen oli mielestäni oman työskentelyni ja toimijoiden osallistumisen kannalta perusteltu valinta. Saavutin

opinnäytetyöprosessille asettamani tavoitteet pysymällä asettamassani aikataulussa ja toteuttamalla tuotoksen, johon sekä minä itse että yhteistyössä olleet toimijat ovat tyytyväisiä.

9 Pohdinta

Vanhempien ero koskettaa Suomessa vuosittain liian monia alle kouluikäisiä lapsia, eikä erotilanteen vaikutuksia lapsen kehitykselle voida mielestäni helposti sivuuttaa. Opinnäytetyöni kautta halusin osaltani tukea erolasten erosta selviytymistä ja arjessa jaksamista. Työskentelyäni tuki omakohtainen kokemus vanhempien erosta sekä työskentely eronneiden äitien kanssa. Prosessin onnistumisen kannalta koin tärkeäksi tiedon hankkimisen ja syventämisen, sillä ilman tietoa siitä, miten eron on todettu vaikuttavan lapseen, millaisia tunteita lapset yleisimmin kokevat eron tapahtuessa tai miten lasta voidaan tukea erosta selviytymisessä tai mihin sadun käyttö tunnetyöskentelyn tukena perustuu, opinnäytetyötäni olisi ollut vaikea toteuttaa. Kun vanhemmat eroavat, lapsen voi olla hankala ymmärtää vanhempien käytöstä, perheessä tapahtuvia muutoksia ja arjen rakenteen rikkoutumista sekä erotilanteessa kokemiaan tunteita. Vanhemmat, joiden huomio erossa kiinnittyy helposti käytännön asioiden hoitamiseen lapsen tarpeiden huomioimisen sijaan, voivat olla kykenemättömiä tukemaan lasta eron käsittelyssä ja siitä selviytymisessä (Taskinen 2005 141). Lapset tarvitsevat eron työstämiseen vanhempien apua (Kiiänmaa 2011). Lapsille suunnatut, erosta kertovat täsmäkirjat voivat olla lapselle ja hänen vanhemmilleen toimiva apuväline vaikeista asioista puhumisen ja niiden selventämisen tueksi. (Niemelä & Lehtonen 2007, 5.)

Opinnäytetyö vastaa tavoitteeseen tehdä näkyväksi lastenkirjallisuuden ja satujen käytön mahdollisuus erolasten tukemisen apuvälineenä. Oppaasta vanhemmat saavat tarvitsemaansa tietoa eron vaikutuksista lapsen elämään sekä keinoista, miten tukea lasta erotilanteessa. Näin ollen opinnäytetyöni vastaa tavoitteeseen tukea vanhemmuutta, arjessa jaksamista sekä vanhemman ja lapsen erosta selviytymistä. Oppaan teossa on huomioitu projektiin

osallistuneiden eroäitien näkökulmat ja heidän kokemuksensa satujen käytöstä erolapsen kanssa. Oppaan ensisijaisen käyttäjäkunnan kanssa samassa elämäntilanteessa olevien henkilöiden osallistuminen oppaan tekemiseen antaa sille lisäarvoa, jota en pelkällä sosionomin osaamisella olisi pystynyt tuotokseen välittämään. Sosiaalisen median keskusteluryhmän käyttäminen pääasiallisena viestintäkeinona osoittautui toimivaksi välineeksi henkilöiden kanssa, jotka tulivat tilanteeseen samoista lähtökohdista, yhteisen tavoitteen ohjaamana. Keskustelun ohjaajalle, eli itselleni, keskusteluryhmä oli helppo ja toimiva keino saada kerättyä opinnäytetyöhöni tarvittavaa aineistoa ja myös keskusteluun osallistujille väline oli lapsiperheen arjen kiireiden keskellä vaivaton tapa pitää yhteyttä toisiin projektin aikana, ilman tiukkoihin aikatauluihin sitoutumista.

Sosiaalialan ammatilliseen kenttään suhteutettuna opinnäytetyö on aiheeltaan ajankohtainen, sillä lapsiperheen erotilanteet koskettavat yhä useammin esimerkiksi päiväkodeissa tai lastensuojelun kentällä työskenteleviä. Sosionomina lasten ja perheiden kanssa työskennellessä on tärkeää tiedostaa asiakkaiden elämäntilanteen taustalla vaikuttavat tekijät, jotka osaltaan vaikuttavat työskentelyn luonteeseen. Opinnäytetyöni tukee eroperheiden vanhempia, mutta mielestäni myös sosiaalialan ammattilaisia, kohtaamaan ja keskustelemaan lapsen kanssa erosta ja käyttämään keskustelun tukena tavallisesti vain lapsen virikkeeksi ajateltua välinettä, eli kirjaa.

9.1 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimusta tehdessä on otettava huomioon monia eettisiä kysymyksiä, jotta tutkimus olisi luotettava ja eettisesti hyvä. Hyvien tieteellisten käytäntöjen mukaan tutkimuksessa käytettävät toimintatavat perustuvat rehellisyyteen sekä yleiseen huolellisuuteen ja tarkkuuteen tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä ja tutkimuksen arvioinnissa. (Hirsjärvi, Remes & Rajavaara 2009, 23—24.) Opinnäytetyössäni käsiteltävät aiheet ovat sellaisia, jotka linkittyvät vahvasti yhteen ihmisen elämän tärkeimpään perusyksikköön, perheeseen. Kun käsitellään perhettä ja varsinkin sen hajoamista koskevia teemoja, on työskentelyssä

kiinnitettävä erityistä huomiota hienovaraisuuteen ja muistettava, että käsitteiden ympärillä on paljon tunneherkkiä ja intiimejäkin asioita, joita tulee osata tarkastella kunnioittavasti.

Opinnäytetyöprosessini aikana minun tuli huomioida tiedonhankintaan liittyvät eettiset kysymykset. Käytin opinnäytetyön teoriaosuuksissa ja oppaaseen kokoamani teorian tiedon lähteinä mahdollisimman uusia kirjallisuuslähteitä varmistaakseni tiedon ajanmukaisuuden ja luotettavuuden. Valitessani oppaan kirjallistassa esiteltäviä teoksia, halusin varmistua niiden laadusta, luonteesta ja toimivuudesta tutustumalla niihin lukien itse, ennen kuin valitsin ne mukaan listaan.

Opinnäytetyön toiminnallisen osuuden, eli toimijoiden kanssa työskentelyn aikana luotettavuuden ja eettisyyden näkökulma korostui erityisesti ryhmäkeskusteluissa. Toimintaan osallistujien tulee itse saada päättää osallistumisestaan. Itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta heille on tiedotettava tarpeeksi toteutettavasta toiminnasta ja tuotoksesta, toteuttajatahosta sekä kerättävien tietojen käyttötarkoituksesta. (Kuula 2006, 61–62.) Toimijoiden osallistuminen opinnäytetyöprosessiin perustui vapaaehtoisuuteen ja varmistaakseni, että he ymmärtävät, mihin ovat sitoutuneet lähetin heille jokaiselle kirjallisen sopimuksen (Liite 1), jossa oli kertaalleen selitetty, mitä projektiin osallistuminen käytännössä tarkoittaa. Allekirjoittamalla sopimuksen he sitoutuivat osallistumaan toimintaan. Toimintaan osallistuneiden äitien anonymiteetin säilyttämiseksi käytän heistä opinnäytetyön raportissa yhteistä nimitystä ”toimijat”.

Ryhmäkeskusteluista tekstiin esiin tuomani pohdinnat, kokemukset ja ajatukset on esitetty niin, ettei kenenkään henkilöllisyyttä voida niihin yhdistää. Pystyäkseen lisäämään toimijat keskusteluryhmään, pyysin heiltä itselleni puhelinnumerot. Lisättyäni toimijat keskusteluryhmään, he näkivät toisensa vain puhelinnumeroina, elleivät he halunneet tallentaa numeroa omaan puhelimeensa, jolloin keskusteluissa kommentoiva henkilö näkyi toimijan hänelle itse nimeämällä nimellä. Ensimmäiseksi pyysin toimijoita esittelemään itsensä ja perheensä niin kuin se tuntui heistä sopivalta. Tarkistin, että kaikille sopi, että heitä puhutellaan keskusteluiden aikana etunimillä. Eri puolilla Suomea asuvat toimijat eivät tunteneet toisiaan ennen projektiin osallistumista, mutta samassa elämäntilanteessa oleville

naisille syntyi keskusteluyhteys havaintojeni mukaan varsin helposti ja luonnollisesti.

Ryhmäkeskusteluiden aikana minun tehtäväni oli huolehtia, että keskustelu pysyy opinnäytetyön kannalta aiheen rajaamissa raameissa. Sallin naisten keskinäisen pohdinnan esimerkiksi perheen arjesta, jos koin sen tukevan projektin tavoitteita ja heidän välisen luottamuksen lisääntymistä. Tarkoitus ei kuitenkaan ollut, että keskusteluryhmä olisi kanava, jossa he voivat puida elämäntilannettaan läpi ilman päämäärää. Osana opinnäytetyön luotettavuuden toteutumista pidänkin sitä, että minulla oli valmiiksi laadittu kysymys- ja keskusteluaihe-aihio (Liite 2), jonka pohjalta johdin keskustelua. Työskentelyn aikana pyrin korostamaan, että projektin tarkoituksena ei ollut havainnoida naisten onnistumista eroäiteinä vaan tarkoituksena on heidän kokemustiedon kautta tuottaa opas, joka hyödyttää vastaavassa tilanteessa olevia vanhempia tulevaisuudessa. Kuten raportissa aikaisemmin viittaamani Vilkka & Airaksinen (2003) toteavat, opinnäytetyön toteutusmuodon tulee palvella valittua kohderyhmää ja sen sisällön tulee puhutella käyttäjiään. Tuotosta tehdessä on otettava huomioon tuotteen käyttötarkoitus, kohderyhmän ikä, asema ja tietämys aiheesta. (Vilkka & Airaksinen 2003, 9,129.) Oppaan tuli olla selkeä ja helppolukuinen ja sen oli vastattava tarpeeseen. Eroäitien osallistaminen prosessiin varmisti näiden kriteerien toteutumisen ja lisäsi tuotoksen toteuttamisen näkökulmasta opinnäytetyön luotettavuutta. Lisäksi heidän kanssaan yhteistyön tekeminen takasi sen, etten pohtinut opinnäytetyöhöni liittyviä valintojani yksin, vaan minulla oli tukenani toisia, joiden kanssa jakaa ajatuksiani ja ideoitani.

Opinnäytetyön luotettavuutta lisäsi tavoitteellinen aikataulu, jonka mukaan prosessi eteni. Kettusen (2003) mukaan on hyvä pitää itsensä sekä muut projektiin osallistuvat tahot ajan tasalla työn etenemisestä. Tehtävälisterat tai suunnitelmat jokaiselle päivälle auttavat hahmottamaan kokonaisuutta ja muistamaan, mitä projektin etenemisen kannalta olennaista tehtävää on vielä tekemättä. (Kettunen 2003, 143–145.) Opinnäytetyön määrittelyvaiheessa olin laatinut aikataulun, jonka mukaan opinnäytetyö olisi ollut valmis joulukuussa 2015. Aikataulua jouduttiin kuitenkin venyttämään, sillä en löytänyt toimintaan osallistuvia erovanhempia ennen kuin elokuun 2015 lopussa ja opinnäytetyön toiminnallinen osuus oli

mahdollista toteuttaa vasta syys-lokakuussa. Koin, että opinnäytetyön valmistuminen joulukuussa olisi jättänyt minulle liian vähän aikaa paneutua raportin kirjoittamiseen ja tuotoksen valmistamiseen, joten venytin aikataulua helmikuulle 2016. Tuon päätöksen jälkeen pystyin suunnittelemaan työskentelylleni viikoittaiset suunnitelmat, johon kirjasin prosessin etenemisen vaiheet, jokaisen viikon tavoitteet ja tehtävät, jotka aioin sinä aikana hoitaa. Aikataulun ja suunnitelmien etuna oli se, että pystyin tiedottamaan toimijoita jokaisen viikon alussa, jolloin he osallistuiivat mukaan toimintaa, mitä heidän olisi tarkoitus tehdä ja mitä meidän tulisi opinnäytetyön etenemisen kannalta saavuttaa. Työvaiheiden dokumentointi, eli suunnitelmien kirjoittaminen ja työpäiväkirjan pitäminen olivat tärkeitä työn luotettavuuden kannalta, mutta myös auttoivat minua kontrolloimaan projektin etenemistä ja työskentelemään tavoitteellisesti.

9.2 Oppimisprosessi

Oman oppimisen kannalta opinnäytetyöprosessi on ollut merkittävä osa matkaani sosiaalialan osaajaksi ja myös henkilökohtaisesti olen saanut tästä prosessista paljon irti. Minulla on omakohtainen kokemus vanhempien erosta, eli erolapsen näkökulma on minulle tuttu. Opinnäytetyöprosessin aikana keräämäni teoria on vahvistanut näkemystäni siitä, että vanhempien erolla voi olla kauaskantoisia vaikutuksia, ellei sitä hoideta lapsen kannalta hyvin. Toisaalta, nykyisin eron vaikutukset lapseen osataan tiedostaa ja vanhemmille on tarjolla erilaisia välineitä lapsen kanssa eron käsittelyn tueksi.

Olen saanut opinnäytetyön tekemisen kautta paljon uutta tietoa siitä, kuinka suuria vaikutuksia vanhempien erolla voi olla lapsen elämään olla ja kuinka lapsen toipumista perheen suhteita radikaalisti muuttavassa tilanteessa voi helpottaa. Eronneiden äitien kanssa työskentely on ollut palkitsevaa ja antanut minulle uusia näkökulmia siihen, miten vanhemmat kokevat erotilanteen. Ero ei koskaan ole helppo kokemus ja kun mukana on lapsia, joita vanhemmat haluavat suojella niin hyvin kuin voivat, tilanteesta selviäminen voi tuntua epätoivoiselta ja mahdottomalta.

Opinnäytetyöhön erolasten tukemisen näkökulmaksi valikoituivat sadut ja niiden kautta minulle onkin avautunut aivan uusi maailma, jota aion varmasti hyödyntää tulevassa työssäni sosionomina. Kiinnostuin opinnäytetyöni aikana kirjallisuuste-rapeutusten menetelmien käytöstä ja luulen, että haluan oppia tältä saralta vielä lisää niin, että voin tulevaisuudessa hyödyntää menetelmää asiakkaiden ohjauksen ja tuen apuvälineenä. Prosessin aikana hankkimani teoria sivusi jatkuvasti lapsille suunnatun ongelmalähtöisen kirjallisuuden kautta lapsen elämässä kohtaamia vaikeita teemoja kuten läheisen kuolema, sairaudet, kiusaaminen, yksinäisyys tai pelot. Opin työskentelyni kautta havaitsemaan, että lapsen kanssa työskentelyn tueksi on paljon erilaisia kirjoja, eri tilanteita ja tarkoituksia varten.

Ammatillisen kasvun kannalta ja sosionomin kompetensseihin, eli osaamisalueisiin peilaten opinnäytetyöprosessi on antanut minulle valmiuksia tutkimuksellisen kehittämisosaamisen, eettiseen osaamiseen ja asiakastyöosaamiseen. Sosionomin on sisäistettävä toiminnassaan reflektiivinen, tutkiva ja kehittävä työote. Hän osaa tuottaa uutta tietoa käytännönpainotteisen, tutkimuksellisen osaamisen kautta ja hän osaa suunnitella, toteuttaa, arvioida ja raportoida sosiaalialan kehittämishankkeita, jollainen tämäkin opinnäytetyöprojekti voidaan pienimuotoisesti katsoa olevan. (Rauhiainen-Valo, Rantanen, Hovi-Pulsa & Tietäväinen 2010, 35.) Työskentelyssäni oli piirteitä niin reflektioivasta, tutkivasta kuin kehittävästäkin työotteesta. Opinnäytetyön prosessin tuloksena tuotin uutta tietoa oppaan kautta siinä mielessä, että sen sisällössä painottuvat eroäitien itsensä tärkeiksi kokemat teemat. Oppaan teksteissä heijastuvat heidän oma kokemuksensa eroperheen vanhempana ja lapsen kanssa eron käsittelyn kohdanneena äitinä.

Sosionomin eettinen osaaminen tarkoittaa, että opiskelija on sisäistänyt sosiaalialan arvot ja työn ammattieettiset periaatteet ja on sitoutunut noudattamaan niitä. Lisäksi hän hallitsee ammatin edellyttämän eettisen reflektoinnin ja osaa ottaa jokaisen yksilön ainutkertaisuuden huomioon. (Rauhiainen-Valo ym. 2010, 31.) Opinnäytetyön prosessin aikana työskennellessäni minun täytyi huolehtia, että eettisyys tiedonhaussa ja toimijoiden kanssa työskennellessä toteutui. Pysin

toimimaan sosiaalialan arvot ja ihmisyiden huomioon ottaen. Käsitelimme opin-
näytetyöprosessin aikana toimijoiden elämän alueella herkkiä ja erilaisia tunteita
herättäviä teemoja ja minun tuli muistaa työskentelyssä tietty hienovaraisuus.

Opinnäytetyöprosessi on edistänyt osaamistani myös asiakastyöosaamisen sa-
ralla, vaikkei sen aikana työskentelyssä ollutkaan kyse suoranaisesta asiakkaan
ohjaamiseen ja tukemiseen painottuvasta prosessista. Sosionomin asiakastyön
osaamisen kompetensseihin on kirjattu, että sosionomi muun muassa tunnistaa
oman ihmiskäsityksensä ja arvomaailmansa merkityksen asiakkaiden kanssa
tehtävässä työssä, hän osaa luoda asiakkaan osallisuutta tukevan ammatillisen
vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen ja ymmärtää asiakkaan tarpeet ja osaa tukea
asiakkaan voimavarojen käyttöönottoa eri elämäntilanteissa sekä soveltaa asia-
kastyön erilaisia työmenetelmiä (Rauhiainen-Valo ym. 2010, 32). Mielestäni olen
opinnäytetyöprosessini aikana saanut lisää kokemusta sosiaalialan asiakas-
työssä tarvittavista taidoista ja onnistunut luomaan projektiin osallistuneiden toi-
mijoiden kanssa ammatillisen vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen. Työssäni olen
soveltanut itselleni uusia asiakastyön työmenetelmiä tutkimalla satujen käytön
hyödyllisyyttä erolapsen tunnettyöskentelyn tukena mutta myös käyttämällä työ-
skentelyssä pääasiallisena työvälineenä sosiaalisen median keskusteluryhmää. Il-
man sosionomin osaamista ryhmäkesustelun tavoitteellinen vetäminen ja työ-
skentelyprosessin ohjaaminen olisi ollut varmasti haasteellisempaa.

9.3 Kehittämisideat

Opinnäytetyötäni voivat jatkossa hyödyntää eroperheiden lasten vanhemmat,
jotka haluavat saada tietoa lapsen tukemisen keinoista erotilanteessa ja etsivät
tietoa erityisesti satukirjojen hyödyntämisestä lapsen kanssa erosta puhumisen
välineenä. Myös eroperheiden lasten kanssa työskentelevät voivat hyötyä opin-
näytetyöni raporttiin ja oppaaseen kerätystä tiedosta. Opinnäytetyön tuotos, eli
opas erovanhemmille tulee jakoon Joensuun Mannerheimin Lastensuojeluliiton
eroryhmässä sekä mahdollisesti Joensuun Perheentalolle.

Tämä opinnäytetyö keskittyi tuottamaan tietoa ja esittelemään yhden mahdollisista vanhemman ja lapsen keskustelua helpottavan välineen nimenomaan eroperheiden vanhemmille ja muille aikuisille, joita lapsiperheen ero koskettaa. Luonnollisena jatkona opinnäytetyölleni olisi kokeilla satujen ja kirjallisuusterapeuttisten menetelmien käyttöä ammatillisena työvälineenä, esimerkiksi lasten eroryhmässä. Ryhmän ohjaajalle opinnäytetyö tarjoaa tietoa satujen käytöstä ja niiden hyödyistä erolasten kanssa työskennellessä sekä esimerkkejä mahdollisesti ryhmässä luettavista kirjoista. Eroryhmässä toiminta keskittyisi lapsissa eron aiheuttamien tunteiden työstämiseen, kokemusten jakamiseen ja erosta selviytymisen tukemiseen. Toiminnan perusta olisi satujen lukemisessa ja niiden pohjalta kehitellyissä toiminnallisissa harjoituksissa, sekä toiminnan kautta syntyneiden oivallusten, keskustelun ja vertaistuen vaikutuksissa.

Sosiaali-alan ammattilaisten olisi mielestäni hyvä oppia tunnistamaan ja tiedostamaan lastenkirjallisuuden ja satujen käytön mahdollisuus työvälineenä, kohdattaessaan lapsia, jotka ovat kohdanneet kriisin, kuten läheisen kuoleman tai joilla on muita, elämänlaatuun vaikuttavia ongelmia. Ongelmalähtöisen lastenkirjallisuuden käytöstä ja kirjallisuusterapeuttisten menetelmien hyödyntämisestä sosiaali-alan työssä voisi laatia oppaan kohdennetusti ammattilaisille, jotka työskentelevät lasten kanssa heidän moninaisissa elämäntilanteissaan. Oppaan avulla ammattilaiset saisivat tietoa työvälineestä, joka tukee lapselle ominaista tapaa tutkia asioita ja maailmaa ja siinä kohtaamiaan ilmiöitä.

Yhtenä kehitysideana olisi kirjoittaa satukirja, joka kertoisi lapsille havainnoivasti jostakin heidän nykypäivänä kohtaamastaan ilmiöstä, kuten vähävaraisuudesta, työttömyydestä, alkoholin tai huumeiden väärinkäytöstä, lasten pitkäaikaissairauksista tai esimerkiksi maahanmuuttajalasten kohtaamista sosiaalisista ongelmista. Näistä aihealueista ei juurikaan ole kirjoitettu lapsille ilmiön käsittelyä helpottavaa ja sanoittavaa kirjallisuutta. Kaikkein hedelmällisintä työskentelyä olisi, jos kirjan kirjoittamiseen voisi osallistaa ilmiön kohdanneita lapsia ja saada heidän omaa näkökulmaansa ikuistettua kansien väliin.

Lisäksi minua kiinnostaisi tietää, miten opinnäytetyössäni työvälineenä käyttämäni sosiaalista mediaa voisi hyödyntää laajemmin sosiaalialan työssä esimerkiksi vertaistuen mahdollistajana. Sosiaalisen median ohjelmistoihin on helppo perustaa ryhmiä keskustelua ja kohtaamisia varten. Kuten opinnäytetyöprosessini osoitti, vertaistuellisia elementtejä voi syntyä hyvinkin esimerkiksi WhatsApp-keskusteluryhmän sisällä. Erilaisten vertaistukea tarjoavien kanavien luominen sosiaalista mediaa hyödyntäen on aihe, jonka mahdollisuuksia tulisi tulevaisuudessa tutkia ja kehittää. Kohdennetulle matalan kynnyksen toiminnalle, jonka avulla on mahdollista tavoittaa avun ja tuen tarvitsijat helposti, yli ikä- yhteiskuntaluokka- ja kuntarajojen, tulee olemaan tulevaisuudessa entistä enemmän tarvetta.

Lähteet

- Aranne, A. 2012. Sadut lapsen apuna vanhempien avioeron jälkeen. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Arvola, P. & Mäki, S. 2009. Mitä lasten ja nuorten kirjallisuusterapia on? Teoksessa Mäki, S. & Arvola, P. (toim.) 2009. Satu kantaa lasta- opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1. Helsinki: Kustannus oy Duodecim. 12—21.
- Cacciatore, R. 2008. Kiukkukirja. Aggressiokasvattajan käsikirja – vauvasta kouluikään. Helsinki: VL-Markkinointi Oy.
- Heikkilä-Halttunen, P. 2010. Minttu, Jason ja Peikönhäntä- lasten kuvakirjoja kiipeistä aiheista. Helsinki: BTJ Finland Oy.
- Heikkilä-Halttunen, P. 2015. Lue lapselle!– Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen. Keuruu: Atena kustannus oy.
- Heimonen, K. 2011. Taidelähtöiset menetelmät sosiaali- ja terveystieteiden alan arjessa- miten käy hyvinvoinnin, työn ja taiteen? Teoksessa Rönkä, A-L., Kuhanen, I., Liski, M., Niemeläinen, S. & Rantala, P. (toim.) 2011. Taide käy työssä. Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu. 37—47.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2007. Perheen parhaaksi: Perhetyön arkea. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Karelia ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyön arviointi. <http://www.karelia.fi/tako/Opinn%C3%A4ytety%C3%B6/4.htm> 12.11.2015.
- Kettunen, S. 2009. Onnistu projektissa. Helsinki: WSOYPro.
- Kiianmaa, K. 2008. Hyvä ero. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Kiianmaa, K. 2011. Kari Kiianmaa- Onnellisten suhteiden puolesta. <http://www.kiianmaa.com/artikkelit/lapsi-ja-ero/selviytyv%C3%A4tk%C3%B6-lapset> 4.1.2016.
- Koskela, R. 2009. Ero lapsiperheessä. Miten tukea lasta ja vanhempia? Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Mäki, S. & Arvola, P. 2009. Satu hoitaa lapsen mieltä. Teoksessa Mäki, S. & Arvola, P. (toim.) 2009. Satu kantaa lasta- opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1. Helsinki: Kustannus oy Duodecim. 22—44.
- Mäkijärvi L. 2014. Kahden kodin lapset- miten tuen lasta vanhempien erossa. Jyväskylä. Docendo.
- Neuvokeskus. 2013. Vanhemman opas- Tietoa ja tukea lapsiperheen eroon. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Niemelä, S. & Kääriäinen, A. 2008. Millan äiti ja isä eroavat- miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Niemelä, S. & Lehtonen, M. 2007. Esipuhe. Teoksessa Ylönen, H. (toim.) 2007. Satulaivan matkassa: sadut lapsen apuna vanhempien erotessa. Porvoo: Kirjapaino Uusimaa, 5.

- Nietosvuori, L. 2008 Luovat ja toiminnalliset menetelmät sosionomin työssä. Teoksessa Viinamäki, L. (toim.) 2008. 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. 135—142.
- Pesäpuu ry. 2010. Materiaalit. <http://www.pesapuu.fi/media/uploads/dokumentit/materiaalit/tuotevihko.pdf>. 6.11.2015.
- Pojjula, S. 2007. Lapsi ja kriisi: selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Purasmaa N. 2014. Olipa kerran ero: Miten kuvakirjat kertovat lapselle erosta. Opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu.
- Rauhiainen-Valo, T., Rantanen, T., Hovi-Pulsa, R. & Tietäväinen, S. 2010. Kompetenssit sosionomin (AMK ja ylempi AMK) ydinosamisen avajina. Teoksessa Viinamäki, L. (toim.) 2010. Sosionomin ammatti ja työ 2010 —2025: Havaintoja ja päätelmiä sosionomin (AMK ja ylempi AMK) profiilista Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. 9—36.
- Sinkkonen, J. 2005. Lasten reaktiot vanhempien eroon. Teoksessa Lipponen, P., Wesaniemi, P. (toim.) 2005. Lapsi ja ero. Helsinki: Kirjapaja Oy. 125—237.
- Suomen Unicef ry. 2015. Lapsen oikeuksien sopimus. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>. 17.12.2015.
- Taskinen, S. 2005. Lasten tukeminen erotilanteissa. Teoksessa Lipponen, P., Wesaniemi, P. (toim.) 2005. Lapsi ja ero. Helsinki: Kirjapaja Oy. 138—148.
- Tilastokeskus. 2014. Laatuseloste, väestön ennakkotilasto. http://www.stat.fi/til/vamuu/2014/11/vamuu_2014_11_2014-12_18_laa_001_fi.html 20.12.2014.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampere University Press.
- Ylönen, Hilikka. 2000. Lohditut linnut: Satujen merkitys lapselle. Helsinki: Tammi.
- Ylönen, H. (toim.) 2007. Satulaivan matkassa – sadut lapsen apuna vanhempien erotessa. Porvoo: Kirjapaino Uusimaa.
- Valtonen, A. 2005. Ryhmäkeskustelut- millainen metodi? Teoksessa (toim.) Ruusu vuori, J., Tiittula, L. Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Veteläinen, N. 2011. Leo-nalle ja iloton isä: sadut vaikeista asioista kertomassa. Opinnäytetyö. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu.
- Vilkka, H., Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- WhatsApp Inc. 2016. Tietoa. <https://www.whatsapp.com/?l=fi>. 6.2.2016.

Sopimus opinnäytetyöprojektiin osallistumisesta

Hei!

Kiitos siitä, että olet ilmaissut halukkuutesi osallistua Karelia Ammattikorkeakoulun sosiaali-alan opintojeni opinnäytetyön toteutukseen. Teen opinnäytetyönä oppaan erovanhemmille, jonka tarkoituksena on tuottaa tietoa siitä, miten lapsille suunnattuja erokirjoja voi hyödyntää eron käsittelyssä lapsen kanssa.

Lapsille on kirjoitettu melko paljon vanhempien eroa käsitteleviä kirjoja. Satujen ja kertomusten avulla vanhemmat saavat välineen keskustella lapsen kanssa hankalasta aiheesta ja käsitellä eron aiheuttamia tunteita. Haluan tämän oppaan avulla auttaa vanhempia löytämään kirjoista ja saduista keinon helpottamaan vaikeista asioista puhumista, joten tehdään oppaasta yhdessä paras mahdollinen!

Projekti toteutetaan syys-marraskuun 2015 aikana ja siinä on lisäksi mukana kaksi eronnutta äitiä. Teidän tehtävänänne on osallistua suljetussa ryhmässä käytyihin Facebook- ja WhatsApp-ryhmäkeskusteluihin sekä viettää lapsenne kanssa lukuhetki, jolloin luette yhdessä jonkin valitsemanne, lapsille suunnatun, vanhempien eroa käsittelevän kirjan-tai kirjoja. Keskusteluryhmässä käytyjen pohdintojen ja kommenttien sekä keskustelun välityksellä syntyneiden ideoiden pohjalta työstän oppaasta ensimmäisen version, josta toivon saavani palautetta. Palautteen perusteella muokkaan oppaasta lopullisen version, jonka toimivuutta myös toivon teidän arvioivan.

Pyytäisin Sinua allekirjoittamaan tämän sopimuksen sitoumuksena siitä, että olet halukas osallistumaan projektiin ja valmis sitoutumaan sen aikana tapahtuvaan toimintaan sekä oppaan suunnitteluun ja arviointiin. Nimeänne tai muita henkilöllisyyttä koskevia tietoja ei julkaista opinnäytetyön yhteydessä.

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Paikka ja päivämäärä

Ystävällisin terveisin:

Jonna Kettunen

sosionomi-opiskelija

Karelia Ammattikorkeakoulu

Joensuu

Ryhmäkeskustelu: aiheita ja kysymyksiä

Aiheeseen herättely

- Miten lapsesi reagoivat eroonne?
- Miten otitte asian puheeksi? Oliko erosta puhuminen heidän kanssaan vaikeaa?
- Millä tavoin tuit lapsia erosta selviytymisessä?
- Millaisissa tilanteissa olisit kaivannut lisää tukea tai tietoa? (lapsen kanssa)

Kokemukset eroaiheisista saduista

- Oletko tietoinen, että lapsille on kirjoitettu vanhempien eroa käsitteleviä kuvakirjoja?
- Oletko lukenut vanhempien eroa käsitteleviä kirjoja yhdessä lapsesi kanssa aikaisemmin? Jos olet, niin mitä?

Lukuhetket

Ohjeistus: *"Toivoisin että järjestäisitte seuraavien kahden viikon aikana lapsienne kanssa aikaa yhteiselle lukuhetkelle. Eroaiheisia kirjoja löytyy hyvin esimerkiksi kirjastoista, tässä niistä muutama esimerkki..., ... mutta voit myös etsiä muita, lasta ja sinua kiinnostavia kirjoja. Varatkaa lukuhetkelle rauhallinen tila ja antakaa sadun johdatella teidät yhteisen aiheen äärelle. Voitte lukea satua useampana iltana tai valita halutessanne useamman kirjan luettavaksi. Antakaa lapselle aikaa käsitellä aihetta mielessään ja varautukaa hänen esittämiinsä kysymyksiin. Pyrkikää vastaamaan hänen kysymyksiinsä rehellisesti. Miettikää lisäksi, miten muuten satuja voisi käyttää hyödyksi kuin lukea niitä? Voitte esimerkiksi tutkia kirjan kuvia, piirtää sadusta omia kuvia, tai kehittää sadusta lapsen kanssa leikin.."*

- Koitko, että kirjan lukeminen ja sadusta keskustelu auttoi lastasi käsittelemään eroa ja omia tunteitaan?
- Millaisia oivalluksia lapsi tai sinä koitte kun luitte kirjaa? Olisi mukava kuulla joitain kokemuksia lukuhetkistä
- Helpottiko kirja mielestäsi lapsen kanssa erosta keskustelua tai antoi muita apuvälineitä eron käsittelyyn lapsen kanssa?
- Tuleeko mieleesi ideoita, miten kuvakirjoja/ satuja voisi käyttää muuten hyödyksi lapsen kanssa?

Oppaan sisältö

- Millaista tietoa haluaisit oppaasta saada? Mitkä ovat mielestäsi olennaisia teemoja, joita oppaasta olisi hyvä löytyä?

Kahden kodin tarinoita- sadut lapsen lohduttajana: Opas vanhemmille lapsen kanssa erosta keskustelun tueksi

KAHDEN KODIN TARINOITA-
SADUT LAPSEN LOHDUTTAJANA

Opas vanhemmille lapsen kanssa erosta
keskustelun tueksi

Saatteeksi...

Tämän oppaan tarkoituksena on antaa tietoa lapsen kanssa erosta keskustelun ja vaikean aiheen käsittelyn tueksi. Se on suunnattu ensisijaisesti eroperheiden vanhemmille ja muille aikuisille, joita lapsiperheen ero koskettaa omakohtaisesti tai lähipiirissä. Oppaan tavoitteena on tukea perheen arjessa jaksamista, erosta selviytymistä ja vanhemmuutta.

Lasten voi olla hankala ilmaista vanhempien eron aiheuttamia tunteita, kokemuksia ja ajatuksia. Tästä oppaasta löydät tietoa siitä, miten vanhempien ero vaikuttaa lapseen ja miten vanhemmat voivat auttaa lasta sopeutumaan perheessä tapahtuviin muutoksiin. Lapsen kanssa erosta puhumisen helpottamiseksi opas esittelee apuvälineenä lastenkirjallisuuden, eli vanhempien erosta kertovat sadut. Oppaaseen on koottu tietoa ja vinkkejä siitä, miten sadut auttavat lasta ja miten niitä voi hyödyntää eron käsittelyn tukena. Oppaan takaa löytyy myös kirjallista aiheeseen liittyvistä teoksista.

Hyviä lukuhetkiä!

LAPSI JA ERO

Vanhempien avio- tai avoero koskettaa Suomessa vuosittain noin 30 000 lasta. Kun lapsen vanhemmat eroavat, se horjuttaa lapsen perusturvallisuutta ja rikkoo perheen tavanomaisen arjen rakenteen. Se, miten lapsi reagoi vanhempiensa eroon, on aina yksilöllistä. Lapsi kokee eron usein pelottavana, surullisena ja hämmentävänä kokemuksena, mutta jos perheen tilanne ennen eroa on ollut hyvin riitaisa ja lapsen elämää kuormittava, ero voi olla hänelle helpotus.

Lapsi ei välttämättä tiedä, mitä eroaminen tarkoittaa ja miten se vaikuttaa hänen elämäänsä. Yleensä ero muuttuu lapselle todelliseksi vasta, kun toinen vanhempi muuttaa pois yhteisestä kodista tai kun lapsi itse muuttaa uuteen kotiin toisen vanhemman kanssa. Lasta kannattaa valmistella eroon kertomalla uusista järjestelyistä ja eron liittyvistä arjen muutoksista avoimesti ja rehellisesti.

Kun vanhemmat eroavat, se herättää lapsessa monenlaisia tunteita kuten surua, vihaa, hämmennystä, yksinäisyyttä ja pelkoa. Lapsi tarvitsee aikaa ja tukea eron aiheuttamien kysymysten, pohdintojen ja tunteiden läpikäymiseen. Hän saattaa varmistella ja kysellä samoja asioita yhä uudelleen ja uudelleen. Miten vanhemmat voisivat helpottaa lapsen oloa ja auttaa häntä sopeutumaan muutokseen ja uuteen elämäntilanteeseen?

LAPSEN TUKEMINEN

Tärkeintä lapsen tukemisessa on, että hän saa selityksen tilanteeseen ja vastauksia häntä huolestuttaviin kysymyksiin. Lapselle ei kannata yrittää uskotella, että ero ei muuta mitään, vaan tosiasiat tulee selittää hänelle niin kuin ne ovat. Hänelle voi selittää perheessä tapahtuvia asioita vähän kerrallaan, lapsen tahtiin edeten. Vanhempien tulee varmistaa että lapsi ymmärtää, mitä ero heidän tilanteessaan tarkoittaa: mitkä asiat tulevat muuttumaan ja mitkä säilyvät hänen elämässään ennallaan.

Lapsen sopeutumista helpottaa olennaisesti se, että vanhemmat huomioivat lapsensa ja hänen tunteensa sekä kunnioittavat eroprosessin aikana toisiaan. Lapselle tulee vakuuttaa, ettei hän voinut vaikuttaa eron tapahtumiseen ja että he kumpikin rakastavat ja huolehtivat hänestä edelleen. Lapselle tulee välittää kokemus siitä, että kaikesta saa kysyä ja puhua ja että hänen kokemansa tunteet ovat normaaleja ja sallittuja.

Lapsi saattaa eron myötä kokea tunteita, jotka ovat hänelle uusia tai joille hänen on vaikea löytää nimiä. Vanhemmat voivat rohkaista lasta ilmaisemaan kokemuksiaan ja tunteitaan keskustelemalla. Erosta keskustelun ja tunteiden sanoittamisen tukena voi käyttää myös piirtämistä, eroaiheisia lastenkirjoja tai lähestyä vaikeaa aihetta esimerkiksi leikkien kautta.

SADUT LOHDUTTAJANA

Kun perheen vanhemmat eroavat, niin aikuiset kuin lapsetkin tarvitsevat välineitä tunteiden käsittelyyn ja erosta puhumiseen. Yksi tapa lähestyä vaikeaa aihetta lapsen kanssa ovat sadut. Lapsille on kirjoitettu monia vanhempien eroa käsitteleviä satukirjoja, joista muutamia esimerkkejä on lueteltu tämän oppaan lopussa.

On todettu, että sadut voivat olla lapselle erotilanteessa terapeutisia. Vanhemmille ne tarjoavat välineen käsitellä eroa lapsen kanssa hänen ikätasoonsa sopivalla tavalla sekä auttavat ilmaistamaan lapselle eroon liittyviä ajatuksia ja tunteita. Niiden avulla vanhempien voi olla helpompi löytää oikeat sanat puhua lapselle uudesta elämäntilanteesta ja muutoksista perheessä.

Usein lapset löytävät saduista yhtäläisyyksiä omaan elämäänsä ja samaistuvat sadussa seikkailevaan hahmoon. Satuja lukemalla ikäviä asioita voidaan lähestyä symbolisen etäisyyden kautta: niissä kuvataan samoja asioita jotka ovat lapsen elämässä ajankohtaisia, mutta ne eivät tule lasta ahdistavan lähelle, koska sadun tapahtumat ja henkilöt eivät sijoitu todellisuuteen, vaan satumaailmaan.

MITEN SADUT AUTTAVAT LASTA?

Kirjoissa sadun hahmot tuntevat ja kokevat samanlaisia asioita kuin lapsi itse on perheessä tapahtuneiden muutosten seurauksena joutunut kokemaan. Lapsi samaistuu sadun hahmoihin ja tapahtumiin ja löytää niistä yhtymäkohtia omaan elämäänsä. Saduista lapsi voi löytää nimiä omille tunteilleen ja saada selityksen elämässään tapahtuville asioille.

Satujen kuvitteellinen maailma auttaa lasta selviytymään todellisuudesta ja eteen tulevista vaikeista asioista turvallisesti. Lapsen pelot ja pettymykset, samoin kuin haaveet ja toiveet välittyvät mielikuvituksen kautta. Sadut heijastavat lapsen omaa elämää ja siihen liittyviä ongelmia. Usein ne myös esittelevät mahdollisia keinoja tilanteesta selviytymiseen tai ongelmien ratkaisemiseksi. Satujen avulla lapsi oivaltaa, että aivan kuten sadussa, myös hänen omassa elämässään tilanteeseen löytyy aina jokin ratkaisu ja lopulta asiat järjestyvät.

Satujen käyttö erosta keskustelun tai tunteiden ilmaisun tukena ei vaadi lapselta mitään. On hyvä muistaa, että satujen ensisijainen tehtävä on ilahduttaa lasta. Yhteinen lukuhetki vanhemman tai muun turvallisen aikuisen kanssa voi jo itsessään saada lapsen tuntemaan olonsa levollisemmaksi ja paremmaksi. Läheisyys, sadun kuunteleminen, sen pohdiskeleminen, siitä yhdessä keskustelu ja mieltä askarruttaviin kysymyksiin vastauksen saaminen lisäävät lapsen turvallisuuden tunnetta. Samalla satu antaa lapselle toivoa, eivätkä vastoinkäymiset tunnu hänestä enää ylivoimaisilta, jolloin myös suru alkaa lieventyä.

VINKKEJÄ SATUJEN KÄYTTÖÖN

- Aikuisen kannattaa arvioida kirjan taso selailemalla tai lukemalla se ensin itse läpi, ennen kuin alkaa lukea sitä lapselle ääneen
- Varatkaa yhteiselle lukuhetkelle riittävästi aikaa ja rauhallinen paikka
- Anna lapsen itse oivaltaa sadun sanoma ja mahdolliset yhtäläisyydet omaan elämään- älä siis johdattele lasta liikaa
- Jos lapselle herää tarinasta mieltä askarruttavia kysymyksiä, yritä vastata niihin rehellisesti ja niin että lapsi ymmärtää, mitä tarkoitat
- Anna lapselle aikaa käsitellä satua mielessään ja käykää kirjaa läpi yhdessä aina kun se tuntuu lasta kiinnostavan. Jotkut lapset voivat tarvita useita kertauksia ennen kuin satu vastaa heidän tarpeitaan ja toiveitaan.

- Tarinan lukemisen jälkeen voitte keskustella lapsen kanssa siitä, mitä sadussa tapahtui. Lapsi voi esimerkiksi kertoa omin sanoin tarinan uudelleen. Keskustelkaa, mistä kohdasta hän piti eniten tai mistä kohdista hän ei pitänyt? Oliko satu lapsen mielestä mukava/tylsä/jännittävä...

- Katselkaa ja tutkikaa lapsen kanssa kirjan kuvia: millaisia yksityiskohtia ja asioita, jotka ehkä ensimmäisellä lukukerralla jäivät huomaamatta, kuvissa näkyä? Kiinnittäkää huomiota kuvien tunnelmaan ja väreihin sekä esimerkiksi hahmojen ilmeisiin...

- Tutkikaa satua. Millaisia hahmoja sadussa esiintyy? Millainen on sadun hahmon perhe? Ketä jäseniä siihen kuuluu? Mitä muutoksia perheessä tapahtuu? Kuinka sadun hahmot ratkaisevat mahdolliset ongelmat?

- Piirtäkää lapsen kanssa tarinoista kuvia: esimerkiksi sadun hahmon perhe ja lapsen oma perhe, kuvia siitä miltä tuntuu kun vanhemmat riitelevät, miltä tuntuu kun olen surullinen...

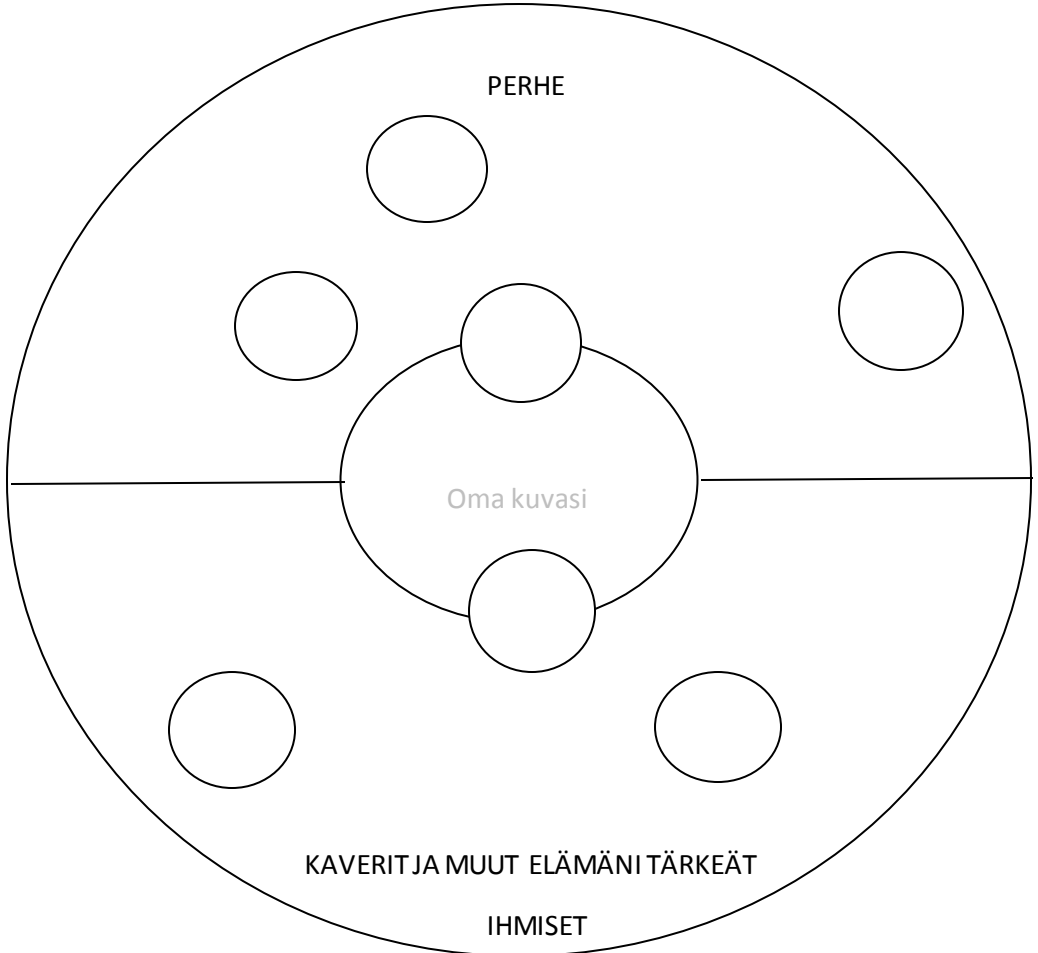
- Miettikää yhdessä lapsen kanssa, keitä kaikkia ihmisiä lapsen perheeseen kuuluu? Ketkä ovat lapsen elämän muut tärkeät henkilöt? (vanhemmat, sisarukset, isovanhemmat, muut sukulaiset, kaverit koulusta tai päivähoidosta...) Sijoittakaa sen jälkeen henkilöt yhdessä lapsen kanssa seuraavalla sivulla olevaan verkostokarttaan.
- Voitte myös keskustella erilaisista tunteista: missä tilanteissa sadun hahmot olivat surullisia tai iloisia? Entä millaisissa tilanteissa lapsi tuntee itsensä surulliseksi, iloiseksi, väsyneeksi... Miltä erilaiset tunteet tuntuvat? Voitte havainnollistaa erilaisia tunnetiloja yhdessä lapsen kanssa esimerkiksi kokeilemalla peilin edessä, miltä näytätte kun olette surullisia, iloisia, pettyneitä, väsyneitä...

Esimerkiksi kirjoissa Pasin kaksi kotia (*Lumikki kustannus*) ja Satulaivan matkassa- sadut lapsen apuna vanhempien erotessa (*Suomen kasvatus- ja perheneuvolaliitto*) on mukana myös piirustus- ja pohdintatehtäviä lapsille sekä tietoa perheen muutoksista ja keskustelua avaavia kysymyksiä, jotka helpottavat vanhempien ja lapsen välisen keskustelun aloittamista.

"MINUN PERHEENI"

Verkostokartta lapsen täytettäväksi

Ympyrän keskelle lapsi piirtää oman kuvansa. Sen jälkeen hän sijoittaa elämänsä kuuluvat ihmiset ympyrän kehälle niin, että hänelle tärkeimmät ihmiset ovat "kartalla" lähimpänä häntä. Voitte nimetä tai piirtää henkilöt ympyröihin ja piirtää paikkoja myös tarpeen mukaan lisää.

EROSTA KERTOVIA KIRJOJA LAPSILLE

- Anholt Laurence: Pikku tipun kaksi pesää, Mäkelä: 2014
- Cole Babette: Avioerotus, Kustannus-Mäkelä: 1998
- Denvil Marie-Hélène: Pikku Mäyrän kaksi kotia, Lasten keskus: 2008
- Eyen Célice: Pikkusuden kaksi kotia, Kustannus-Mäkelä: 2005
- Grahn Annika: Siili ja taikakorut, Finepress: 2009
- Gray Kes: Rakkausliima, Mäkelä: 2010
- Kaskinen Anna-Mari: Koti kahdessa sydämessä-kun isä ja äiti eroavat Kirjapaja: 2005
- Kummu Essi: Puhelias Elias, Tammi: 2012
- Oinonen Marjo: Mimmi Manteli, WSOY: 2002
- Rinnewori Esko: Pasin kaksi kotia, Lumikki-kustannus: 2013
- Saarenvirta Sinimarja: Älkää huutako!: satu perheen ero- ja muutostilanteisiin, Kirjalito:2004
- Tonteri Maisa: Okko Oravan kaksi pesää, Lasten keskus:2011
- Walsh Melanie: Minulla on kaksi kotia, Nemo: 2013
- Weninger Brigitte: Nähdään taas, isä!, Lasten keskus: 2008
- Ylönen Hilikka (toim.): Satulaivan matkassa- sadut lapsen apuna vanhempien erotessa, Kirjapaino Uusimaa: 2007

LUETTAVAA KOULULAISILLE

- Alm Outi: Karkumatkalla kotiin, Sanasilta: 2010
- Bagge Tapani: Kotona (Kaisa- kirjasarja), Tammi: 2012
- Hoestlandt Jo: Kotona myrskyä, Lasten keskus: 2007
- Kiiänmaa Kari: Huomenna on paremmin: selviytymisopas, kun vanhemmat eroavat, Kehityksen avaimet: 2005
- Mäkelä Hannu: Miisan uusi perhe, Tammi: 2005
- Wilson Jacqueline: Kahden kodin välillä & Kurja juttu, Otava: 2005, 2007

ERON KÄSITTELYÄ TUKEVAA KIRJALLISUUTTA VANHEMMILLE SEKÄ
OPPAAN TEOSSA KÄYTETTY LÄHDEKIRJALLISUUS

- Kiianmaa Kari: Hyvä ero, WS Bookwell Oy: 2008
- Koskela Riikka: Ero lapsiperheessä- Miten tukea lasta ja vanhempia? Lastensuojelun keskusliitto: 2009
- Lipponen Päivi: Lapsi ja ero- kertomuksia lapsesta ja avioerosta, Kirjapaja: 2005
- Mäkijärvi Leena: Kahden kodin lapset- miten tuen lasta vanhempien erossa, Docendo: 2014
- Neuvokeskus: Vanhemman opas- tietoa ja tukea lapsiperheen eroon, Ensi- ja turvakotien liitto: 2013
- Niemelä Sirkku & Kääriäinen Aino: Millan äiti ja isä eroavat- miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa, Hakapaino Oy: 2008
- Poijula Soili: Lapsi ja kriisi- selviytymisen tukeminen, Kirjapaja Oy: 2008

Oppaan on koontanut ja kuvittanut osana opinnäytetyötään Karelia ammattikorkeakoulun sosionomi-opiskelija Jonna Kettunen marraskuussa 2015. Opas on tehty yhteistyössä projektiin osallistuneiden ero-äitien kanssa.